

POLICEJNÍ AKADEMIE ČESKÉ REPUBLIKY V PRAZE

Fakulta bezpečnostně právní

Katedra kriminální policie

**Kritické myšlení, jeho význam a
aplikace při hodnocení dezinformací**

Diplomová práce

Critical thinking and its importance in evaluating disinformation

Master thesis

VEDOUCÍ PRÁCE

Doc. PhDr. Marian

Brzybohatý Ph.D.

AUTOR PRÁCE

Bc. Martina Dobrá

PRAHA

2024

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že předložená práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Olomouci dne:

Podpis

ANOTACE

Tato práce se zabývá kritickým myšlením, jeho významem a aplikací při hodnocení dezinformací. Práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou. Teoretická část práce vymezuje pojem kritické myšlení, rozebírá jeho vývoj, jednotlivé pilíře a předpoklady samotného uživatele kritického myšlení. Následně rozebírá jednotlivé typy dezinformací, vývoj propagandy a sociální sítě. Poté uvádí negativní vlivy působící na příjemce informací a možné postupy užívání kritického myšlení při hodnocení informací. Na konci této části jsou uvedeny preventivní a vzdělávací projekty v oblasti dezinformací. V empirické části je prováděn výzkum na téma vliv dezinformací na veřejné mínění a možné využití kritického myšlení při jejich identifikaci.

KLÍČOVÁ SLOVA

Kritické myšlení, dezinformace, propaganda, argumentační fauly, sociální sítě

ANNOTATION

This thesis deals with critical thinking, and its importance in evaluating disinformation. The work is divided into a theoretical and a practical part. The theoretical part defines the concept of critical thinking, analyzes its development, individual pillars, and assumptions of its user. Then, it analyzes individual types of disinformation, the development of propaganda and social networks. It then presents the negative effects on the recipient of information and possible ways of using critical thinking when evaluating information. At the end of this section, preventive and educational projects in the field of disinformation are listed. In the empirical part, research is carried out on the topic of the influence of disinformation on public opinion and the possible use of critical thinking in their identification.

KEY WORDS

Critical thinking, disinformation, propaganda, argumentative fouts, social networks

Obsah

Úvod.....	7
1 Kritické myšlení.....	10
1.1 Historie vývoje kritického myšlení	11
1.1.1 Sokratovská metoda.....	11
1.1.2 Immanuel Kant.....	12
1.2 Pilíře a uživatel kritického myšlení	13
1.2.1 Pilíře kritického myšlení	13
1.2.1.1 Tvrzení.....	13
1.2.1.2 Definice.....	14
1.2.1.3 Zdroje	14
1.2.1.4 Argument.....	15
1.2.1.5 Myšlenkové břitvy	16
1.2.2 Uživatel kritického myšlení	18
1.2.2.1 Vzdělání.....	18
1.2.2.2 Inteligence	21
1.2.2.3 Rozvinutá osobnost jedince.....	21
1.2.2.4 Dlouhodobé soustředění.....	22
2 Dezinformace.....	23
2.1.1 Fake news	25

2.1.2	Hoax	25
2.1.3	Deep fake	26
2.1.4	Misinformace a malinformace	26
2.2	Propaganda	27
2.2.1	Historický vývoj propagandy	28
2.2.2	Persvaze.....	32
2.2.3	Mediální fauly.....	33
2.3	Sociální sítě	34
2.3.1	Závislost na sociálních sítích	35
2.3.1.1	Proces vzniku závislosti.....	35
2.3.2	Testy závislosti na sociálních sítích	38
3	Kritické myšlení v praxi	40
3.1	Faktory působící na příjemce informací	40
3.1.1	Kognitivní zkreslení.....	41
3.1.2	Argumentační fauly	43
3.1.2.1	Důraz na rozum	43
3.1.2.2	Důraz na emoce	44
3.1.2.3	Manipulativní obsah.....	44
3.1.2.4	Chybná příčina	45
3.1.2.5	Chybné vyvození	46
3.1.2.6	Chybné útoky.....	46

3.2	Postup kritického myšlení	47
3.2.1	Fáze kritického myšlení	48
3.2.2	Ověřování informací na internetu.....	49
3.2.2.1	Kritické čtení	51
3.3	Preventivní a vzdělávací projekty	52
3.3.1	Bezfaulu.net.....	52
3.3.2	Projekt E-Bezpečí	53
3.3.3	Demagog	53
3.3.4	NÚKIB.....	54
3.3.5	Kurzy kritického myšlení	55
4	Empirická část.....	56
4.1	Stanovení cílů	56
4.2	Hypotézy	56
4.3	Metodologie	56
4.4	Charakteristika výzkumného vzorku	57
4.5	Vyhodnocení průzkumu a analýza dat	58
4.6	Zhodnocení průzkumu	67
4.7	Diskuze	68
	Závěr	70
	Seznam použité literatury	72

Úvod

Tato diplomová práce se orientuje na proces kritického myšlení a jeho užívání při vyhodnocování dezinformací.

V první kapitole se práce věnuje kritickému myšlení. V první části kapitoly je čtenář seznámen s historií vzniku tohoto pojmu a s filozofy, kteří se podíleli na jeho rozvoji. Dále je definován pojem „kritické myšlení“ a jsou rozebrány jeho jednotlivé pilíře, které jsou jeho součástí, podílejí se na jeho rozvoji, i na jeho samotném užívání. Rozebrané pilíře jsou tvrzení, definice, zdroje, argument a myšlenkové britvy. Dále se kapitola věnuje uživateli kritického myšlení. Soustředí se na faktory, které souvisejí s rozvojem kritického myšlení u jedince a které úspěšný rozvoj u uživatele determinují. Faktory blíže specifikované jsou vzdělání, inteligence, rozvinutá osobnost jedince, dlouhodobé soustředění, vnitřní lokus kontroly a bezpečí.

V druhé kapitole se práce zaměřuje na rozbor pojmu „Dezinformace“. Je zde rozebrána jak historie vzniku jak tohoto slova, tak proces vývoje užívání propagandy od starověku do moderního světa. V rámci propagandy jsou také rozebrány pojmy jako persvaze a mediální fauly. Dále se v kapitole vymezuje pojem „Dezinformace“ od dalších jemu příbuzných či zavádějících pojmů, jako fámy, hoaxy, deep fake či fake news. V závěru kapitoly jsou rozebrána prostředí, ve kterých se s dezinformacemi nejčastěji setkáváme (na češ navazuje rozebrání novodobé závislosti na sociálních sítích), způsob šíření dezinformací na internetu a kapitola je zakončena částí o novodobé osvětě, jejímž cílem je vzdělávání veřejnosti v oblasti bezpečnosti nejen na internetu, ale i v médiích.

Ve třetí kapitole se témata předchozích dvou protínají. Je tedy zaměřena na samotné praktické užívání kritického myšlení, jako nástroje při boji proti dezinformacím. Kapitola se na začátku soustředí na faktory působící na jedince při kontaktu s novými informacemi. Kromě rétorických triků je věnována pozornost kognitivním zkreslením a argumentačním faulům. Po představení těchto termínů kapitola rozvádí možné postupy při aplikaci kritického myšlení a při ověřování informací na internetu. V závěru kapitoly jsou zmíněny různé vzdělávací a

preventivní projekty či spolky působící v České republice. Tyto projekty působí v oblasti dezinformací a propagačních manipulačních technik. Cílem těchto projektů je na ně upozornit a vzdělat v jejich oblasti veřejnost.

Cílem empirické části je v návaznosti na část teoretickou zkoumat vliv dezinformací na veřejné mínění a možnosti využití kritického myšlení při jejich identifikaci. Pro dosažení tohoto cíle byly stanoveny hypotézy, které budou testovány prostřednictvím dotazníkového šetření, jehož výzkumným vzorkem jsou studenti z vybraných univerzit v České republice. Domnívám se, že vyšší vzdělání respondentů bude mít vliv na jejich úspěch při identifikaci dezinformací.

Způsob, kterým jsou kapitoly teoretické části seřazeny je systematický. Obě problematiky (kritické myšlení a následně dezinformace) pokládám za velmi rozmanité a obsáhlé. Považuji tedy za adekvátní ke každé prve přistoupit zvlášť a důkladně, aby měl čtenář možnost získat všechny potřebné informace. Po prvotním podrobném rozboru obou problematik je čtenář s oběma fenomény natolik seznámen, že práce může přikročit k rozboru jejich přímého vztahu a faktorům, kterými se navzájem ovlivňují.

Samotné téma „Kritické myšlení, jeho význam a aplikace při vyhodnocení dezinformací“ jsem si vybrala především ze 2 hlavních důvodů. Nejen já, ale i mé široké okolí má osobní zkušenosti s vlivem dezinformací, které se vyskytují především na sociálních sítích. Já osobně to pokládám za mimořádně nebezpečné šíření zavádějících či lživých informací především z toho důvodu, že ve dnešní době je na těchto platformách aktivní téměř každý, bez ohledu na jeho inteligenci, věk, dosažené vzdělání a sociální prostředí. Právě tyto faktory považuji za klíčové při vyhodnocování přijatých informací ať už se týkají znalostí kritického myšlení či pouhého „selského rozumu“. Prvním důvodem mého zájmu o téma je tedy, že se dotýká většiny populace, ačkoliv si tento problém aktivně neuvědomuje a jedná se tedy o hrozbu figurující v našich každodenních životech.

Druhým důvodem pro můj zájem je touha po sebevzdělání v oblasti užívání kritického myšlení a šíření povědomí o kvantech dezinformacích proudících jak na internetu, tak v seriózních médiích či v našich sociálních skupinách. Jelikož

neexistuje ani zdaleka dostatečné množství zdrojů zabývajících se problematikou mé diplomové práce a pokud existují, nejsou veřejnosti snadno přístupné nebo nejsou v ucelené formě, pokládám téma této práce za velmi přínosné jak pro společnost, tak pro mě osobně, neboť se mou prací můžu aktivně zapojit do osvěty upozorňující na nebezpečí vyvolané existencí dezinformací.

Cílem této práce je analyzovat faktory ovlivňující úroveň kritického myšlení u jednotlivce a jejich dopad na schopnost rozpoznat dezinformace a manipulativní techniky. Dalším cílem je seznámit čtenáře s problematikou kritického myšlení a dezinformací.

1 Kritické myšlení

Kritické myšlení vzbuzovalo a vzbuzuje zájem značného počtu osob, které se také snaží jej definovat. Při tomto velikém zájmu ovšem došlo k tomu, že se setkáváme s celou řadou definic, které si v nějakých případech mohou i odporovat. Pro účely této diplomové práce jsem si vybrala definici uvedenou Janem Gazdou říkající, že „Kritické myšlení lze vnímat jako intelektovou dovednost, která nám umožňuje aktivní, přesné a obratné vnímání pojmů, jejich analýzu a syntézu, v neposlední řadě pak také aplikaci této schopnosti při hodnocení informací, které získáváme pomocí pozorování, zkušeností, úvah nebo komunikace.“¹ Mezi další definice stojící za zmínku patří definice profesora Johna E. McPecka, říkající, že kritické myšlení je „schopnost a sklon vykonávat aktivity s užitím reflektivního skepticismu“.² Český neuropatolog, spisovatel a jedna z nejnápadnějších tváří popularizace kritického myšlení na našem území, František Koukolík, řekl „Kritické myšlení je jedním z nezákladnějších nástrojů chránících nás proti deprivantům a jejich manipulacím.“³

Kritické myšlení má 2 složky:⁴

- Množinu dovedností umožňujících rozlišovat, vnímat, zpracovávat a tvořit informace,
- Množinu způsobů využití těchto dovedností.

Kritické myšlení jako takové není vrozená vlastnost. Jedná se o dovednost, kterou je třeba systematicky rozvíjet a pracovat na ní celý život. Zároveň se jedná o dovednost individuální. U každého jedince se bude rozvíjet jiným tempem

¹ GAZDA, Jan, Václav LIŠKA a Bořivoj MAREK. *Kritické myšlení: dovednost (nejen) pro 21. století*. Ilustroval Jiří NOVÁK. Praha: Nakladatelství P3K, 2019. s. 35 ISBN 978-80-87343-88-3

² McPeck, J. E. *Critical thinking and education*. 1981, Oxford, Martin Robinson

³ NUTIL, Petr. *Média lži a příliš rychlý mozek: průvodce postpravdivým světem*. Praha: Grada, 2018. s. 116 ISBN 978-80-271-0716-2

⁴ ŠEDÝ, Jiří. *Kritické myšlení*. Praha: Galén, [2021]. s. 24 ISBN 978-80-7492-543-6.

a způsobem, což se odvíjí jak od věku, tak i od vzdělání či proaktivity jedince. Nesmí se také opomenout vliv vnějšího prostředí na jedince. Na každého z nás působí politické, sociální, ekonomické či náboženské vlivy, které mohou rozvoj kritického myšlení, jak podněcovat, tak potlačovat. Vlivy a faktory relevantní k tématu této diplomové práce jsou rozebrány v následujících kapitolách.

Ještě, než přejdu k rozebrání jednotlivých pilířů kritického myšlení a jeho uživatele, věnuji úvodní část kapitoly přiblížení jak vývoje toho termínu, tak činnosti jeho stvořitelů.

1.1 Historie vývoje kritického myšlení

Kritické myšlení prošlo v minulosti jistým vývojem, na němž se podíleli různí filozofové a významní myslitelé. Pro přiblížení tohoto vývoje se v této podkapitole zmíní přístup Sokrata a Immanuel Kanta.

1.1.1 Sokratovská metoda

Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770–1831), ve svých *Dějinách filozofie* (svazek přednášek, vydaný jeho žáky) hovoří o Sokratovské metodě následovně: „Sokratovská metoda je postavena na tom, že uvádí ve zmatek a ruší lidské představy, aby tak ukázala, že to, co pokládáme za pravdivé, ještě pravdou není. Z toho pak má vzejít potřeba vážného úsilí po poznání.“⁵ Principem metody je pokládání série otázek, jež útočí na jisté morální kvality či ctnosti. Pokládáním otázek se snažíme přimět oponenta k vysvětlení oněch kvalit. Tato vysvětlení jsou následně využita k útoku na oponenta a následuje další série otázek, které jsou vykonstruovány stylem, že nutí oponenta na ně kladně odpovídat. Následně proběhne shrnutí věcí, které oponent přiznal během dotazování a které je prakticky opačné, vůči jeho původnímu tvrzení.

⁵ HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich. *Dějiny filozofie*. II. Přeložil Josef CIBULKA, přeložil Milan SOBOTKA, přeložil Julius TOMIN. Filozofická knihovna. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1965. s. 46, 144 ISBN (Váz.).

Je tedy docela zřejmé, že Sokratovská metoda je z velké části postavena na využívání kritického myšlení, jež je v Sokratovském pojetí velmi sebereflexní. Reflektuje své vlastní operace a kroky, hodnotí je, aby si uvědomilo, co tyto kroky činí platnými a vylepšuje je. Vždy je nutno postupovat metodicky od výchozího bodu a nepodnikat žádné kroky, které bychom nebyli schopni obhájit odkazem na přijatelné zdůvodnění dané informace či kroku předchozího. To vše spěje k logickému důkazu určitého tvrzení.⁶ Jakým procesem ale onen důkaz vzniká? Jedná se o dialogy mezi námi a naším oponentem, který zaujímá skeptické stanovisko a pohled na věc. Zároveň nám pokládá dotazy, které zpochybňují naši jistotu a nutí nás se opětovně zamyslet nad fakty a zdali je naše stanovisko podložené. V ideálním případě nepotřebujeme jiného oponenta a dokážeme si ho nahradit sami svým vlastním uvažováním a užíváním procesu kritického myšlení.

1.1.2 Immanuel Kant

Také Německý filozof Immanuel Kant svým dílem přispěl k rozvoji kritického myšlení, ačkoliv se o jeho rozvoj nezasadil tak aktivně a urputně jako Sokrates. Kant převážně poukazuje na rozdíly ve dvou způsobech vzdělávání a rozdílných možnostech v přijímání informací. Primárními učiteli a filozofy byly tzv. scholastikové. Pracovali zejména na akademické půdě a jejich přínos ve vnějším světě byl minimální, přičemž jejich způsob výuky byl náročný přísný a pedantský.⁷ Systém jejich výuky Kant označuje jako „vědění založené na výkladu struktury a historie dané látky, faktů a dat“. Do opozice toho vzdělávacího systému staví „vzdělávání postavené na provádění rozumových operací“.⁸ Hlavním kontrastem mezi oběma způsoby výuky je samotné porozumění učiva studentem. Zatímco v prvním případě student zná problematiku z paměti, pravděpodobně nedošlo k pochopení dané látky. Druhý, více praktický, způsob se zaměřuje na provádění

⁶ GAZDA, Jan, Václav LIŠKA a Bořivoj MAREK. *Kritické myšlení: dovednost (nejen) pro 21. století*. Ilustroval Jiří NOVÁK. Praha: Nakladatelství P3K, 2019. s. 16 ISBN 978-80-87343-88-3.

⁷ Tamtéž

⁸ Tamtéž.

rozumových operací nad tématem a student tedy svým soustavným přemýšlením nad tématem dosáhne jeho pochopení.

1.2 Pilíře a uživatel kritického myšlení

Kritické myšlení jako takové se skládá z několika dílčích částí, které jsou v následující kapitole rozebrány. Jedná se zejména o jednotlivé pilíře, které v celku tvoří základ kritického myšlení a o samotného uživatele kritického myšlení, tedy jedince, který se jej snaží praktikovat. Mezi tyto jednotlivé pilíře řadíme tvrzení, definice, zdroje, argument a myšlenkové břitvy. Faktory determinující úspěšnost jedince v užívání kritického myšlení jsou vzdělání, inteligence, rozvinutá osobnost jedince a dlouhodobé soustředění.

1.2.1 Pilíře kritického myšlení

Kritické myšlení jako takové funguje na jistých pilířích, které jej utváří a složí k jeho rozvoji a užívání. Tyto dílčí faktory je třeba jak náležitě vstřebat a zpracovat, tak s nimi následně adekvátně pracovat. Jak už bylo zmíněno výše, jednotlivými pilíři myslíme zejména tvrzení, definice, zdroje, argumenty a myšlenkové břitvy.⁹

1.2.1.1 Tvrzení

Tvrzení je psaná či mluvená teze, jejíž ověření je předmětem kritického myšlení. Úkolem kritického myšlení je tedy dané tvrzení potvrdit, či vyvrátit, případně s ním pracovat dále.¹⁰ Nedostatek kritického myšlení se tedy projevuje buď okamžitým a bezvýhradným přijetím nebo okamžitým a bezvýhradným odmítnutím daného tvrzení.

⁹ ŠEDÝ, Jiří. *Kritické myšlení*. Praha: Galén, [2021]. s. 29 ISBN 978-80-7492-543-6.

¹⁰ Tamtéž

1.2.1.2 Definice

Definice je „jeden ze základních způsobů objasňování či zavádění pojmů (názevů předmětů, reálných a abstraktních objektů, vlastností, vztahů atd.), přičemž správná definice musí vyhovovat určitým přesně formulovaným logickým požadavkům. Úplná definice se zpravidla skládá ze 3 komponentů: definiendum (výraz, který má být definován), znak definiční rovnosti a definiens (výraz či výrazy, jejichž pomocí se definuje).¹¹

V souvislosti s kritickým myšlením se termín definice často nahrazuje pojmy primární konotace (přesně to, co danému pojmu či termínu odpovídá, jeho charakteristika) a sekundární konotace (všechny charakteristiky, které se mohou jedinci vybavit v souvislosti s daným pojmem).¹²

Při užívání definic jsou nežádoucí následující extrémy:¹³

- 1. Přehnaně ostré vymezení definic** – Abraham H. Maslow říká, že „definice, která snadno a přirozeně nevyplyne z dobře známých skutečností, není užitečná, ale má spíše omezující a zkreslující charakter. Je navíc pravděpodobné, že bude-li násilně vytvořena a priori, bude chybná, nebo zcela nesprávná.“¹⁴
- 2. Příliš vágní užívání definic** – definice je jejími adresáty užívána dle libosti a v různých kontextech

1.2.1.3 Zdroje

Jako informační zdroje považujeme „Informační objekt, který obsahuje dostupné informace odpovídající informačním potřebám uživatele. Informační zdroj může

¹¹ Definice. *Sociologická encyklopedie* [online]. 2017 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Definice>

¹² ŠEDÝ, Jiří. *Kritické myšlení*. Praha: Galén, [2021]. s. 30 ISBN 978-80-7492-543-6.

¹³ ŠEDÝ, Jiří. *Kritické myšlení*. Praha: Galén, [2021]. s. 30 ISBN 978-80-7492-543-6.

¹⁴ Maslow AH. *O psychologii bytí*. Praha: Portál 2014, s. 320 ISBN 978-80-262-0618-7.

být tištěný, zvukový, obrazový nebo elektronický (včetně zdrojů dostupných online).¹⁵

Zdroje dělíme na fakta a faktoidy.¹⁶

1. **Fakta** – jsou ověřitelné a pravdivé informace;
2. **Faktoidy** – zavádějící nebo nepravdivé informace, zpravidla hůře ověřitelné nebo neověřitelné

1.2.1.4 Argument

Autor populárně naučných publikací, Brandon Royal, definuje argument jako „důkaz, že tvrzení nebo výrok jsou pravdivé nebo nepravdivé. Jinými slovy, proč bychom měli dané tvrzení přijmout, nebo odmítnout. Používání argumentů v rámci kritického myšlení je součástí širšího konceptu, který se označuje jako argumentace.“¹⁷ Již v samotné definici argumentu se nám vyskytují pojmy, které jsou nezbytné pro vyhodnocení důležitosti argumentu a jeho následného použití v argumentaci. Jedná se o závěr, důkaz a předpoklad.¹⁸

1. **Závěr** – vyplývá z předpokladů, které autor uvádí v průběhu argumentace
2. **Důkaz** – jsou fakta, statistiky, přehledy a další informace či údaje, jimiž autor podpoří své závěry
3. **Předpoklad** – je premisa, o níž se autor domnívá, že je pravdivá. Autor předpokládá správnost premisy bez toho, aby to musel výslovně uvést.

Tyto pojmy svým provázáním vytváří jednoduchou rovnici vypovídající procesu užití argumentu:

¹⁵ POKORNÝ, Jan. *Úvod do integrace informačních zdrojů*. Praha, 2007. Verze 1. 0. Univerzita Karlova.

¹⁶ ŠEDÝ, Jiří. *Kritické myšlení*. Praha: Galén, [2021]. s. 31 ISBN 978-80-7492-543-6.

¹⁷ ROYAL B. *Principy kritického myšlení. Jak logicky zhodnotit informace a zařadit je do souvislostí*. Praha: Ikar 2016, s. 105 ISBN 978-80-249-3051-0.

¹⁸ ROYAL B. *Principy kritického myšlení. Jak logicky zhodnotit informace a zařadit je do souvislostí*. Praha: Ikar 2016, s. 105 ISBN 978-80-249-3051-0

Důkaz + předpoklad = závěr

Při posuzování argumentu za použití kritického myšlení rozlišujeme jednotlivé fáze:¹⁹

1. **Identifikace** – probíhá rozhodování, zda se jedná o argument či ne. Dále se identifikují jednotlivé předpoklady, důkazy a závěry.
2. **Analýza** – rozhodujeme, jestli se argument týká daného tvrzení a pokud se ho týká, tak jakým způsobem. Rozhodujeme, zda je argument validní, nebo invalidní.
3. **Posouzení** – přichází až po pozitivní identifikaci a analýze. Jedná se o vyhodnocení, zda argument hovoří ve prospěch, či neprospěch daného tvrzení, proč jej autor vyslovil a jakou má váhu.
4. **Výsledek posouzení** – jedná se buď o rozhodnutí (přijetí či zamítnutí tvrzení), uvěření (přijetí tvrzení za správné či nesprávné), akce (činnost vyplývající z přijetí či zamítnutí tvrzení) a přesvědčování (ovlivňování ostatních jedinců pomocí přesvědčovacích pokusů).

1.2.1.5 Myšlenkové břitvy

Stejně jako břitvy v našem životě slouží k eliminaci nežádoucích prvků (např. vousů), slouží myšlenkové břitvy ke stejnému účelu. Jejich cílem je zjednodušovat myšlení a odstraňovat zbytečné názory a jejich části.²⁰ Každá myšlenková břitva má své vlastní specifické významy a kontexty, ve kterých je použitelná. Tyto rozdíly mohou být zásadní pro porozumění a úspěšné využití daného konceptu nebo principu v různých situacích. Pojdme si tedy rozebrat tři nejdůležitější myšlenkové břitvy.

¹⁹ ŠEDÝ, Jiří. *Kritické myšlení*. Praha: Galén, [2021]. s. 33 ISBN 978-80-7492-543-6.

²⁰ POLÁCH, Miroslav. *Kritické myšlení* [online]. Praha, 2016 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: file:///C:/Users/dobra/Downloads/zaverecna_prace.pdf. Diplomová práce. Vysoká škola ekonomická.

1. **Occamova břitva** – Tato břitva vychází z práce františkánského mnicha, teologa, logika a filozofa Williama Occama, žijícím na přelomu 13. a 14. století. Stanfordská encyklopedie filozofie říká o Occamově břitvě, že „pokud pro nějaký jev existuje vícero vysvětlení, je lépe upřednostňovat to nejméně komplikované.“²¹ V zásadě tedy pokud máme na výběr z více výkladů, jako první se obracíme k tomu nejjednoduššímu. Až pokud tento výklad nestačí k úplnému popsání jevu, použijeme k jeho výkladu další prvky.²²
2. **Humeova břitva** – Autorem této břitvy je filozof David Hume, působící během 18. století a jeho znění této břitvy zní: „Žádné svědectví není s to dokázat, ledaže by šlo o svědectví takového druhu, že by jeho mylnost byla ještě zázračnější než skutečnost, kterou se snaží doložit. A pokud by nastal i takový případ, argumenty se vzájemně ruší.“ Jinak řečeno – lež je pravděpodobnější než zázrak.²³ Z tohoto výkladu se dá vyčíst, že mezi veřejností není lež nijak mimořádným jevem. Ke lži se lidé přiklání buď s cílem utajení jistých skutečností, s cílem dosažení zisku nebo s úmyslem dosažení ocenění. Motivace s cílem prezentovat se v lepším světle se v dnešní době nachází zejména na sociálních sítích, ke je poměrně snadné dosáhnout úspěchu.²⁴
3. **Popperova břitva** – vychází z tezí filozofa, Karla Raimunda Poppera, který působil ve 20. století a své názory prezentoval jako kritický racionalismus. Popperova břitva říká: „vědecké teorie se ověřují zamítáním (vyvrácením, falzifikací), nikoli dokazováním (dosvědčováním, verifikací).“²⁵ Podle Poppera jakýkoli počet důkaz svědčící ve prospěch domněnky ji

²¹ Simplicity. Stanford Encyclopedia of Philosophy [online]. 2004 [cit. 2016-08-15]. Dostupné z: <http://plato.stanford.edu/entries/simplicity/>

²² KOUKOLÍK, František; DRTILOVÁ, Jana a KOTEK, Lubomír. *Vzpouza deprivantů: nestvůry, nástroje, obrana*. Nové, přeprac. vyd. Makropulos. Praha: Galén, c2006. s. 242 ISBN 80-7262-410-2.

²³ Tamtéž.

²⁴ ŠEDÝ, Jiří. *Kritické myšlení*. Praha: Galén, [2021]. s. 38 ISBN 978-80-7492-543-6.

²⁵ ŠEDÝ, Jiří. *Kritické myšlení*. Praha: Galén, [2021]. s. 40 ISBN 978-80-7492-543-6.

s úplnou platností nemůže doložit, zatímco k jejímu zamítnutí stačí důkaz jediný.²⁶ Popperova břitva má jisté odnože, které je žádoucí zmínit – břitvu Alderovu a Hitchensovu. Aplikací přístupu Karla Poppera je Alderova břitva, která říká, že co nemůže být rozhodnuto experimentem, není vhodné k diskusi. Hitchensova břitva je jistou nástavbou k přístupu Karla Poppera a Mike Aldera. Dle ní je možné tvrzení, jež jsou vznesena bez důkazu, také bez důkazu zavrhnout.²⁷

1.2.2 Uživatel kritického myšlení

V publikaci „Kritické myšlení“ uvádí Jiří Šedý několik významných faktorů podstatně ovlivňujících a determinujících rozvoj kritického myšlení u jeho uživatele. Tyto faktory mohou být jak vrozené, tak získané. V následující části se budu věnovat několika těmto faktorům, a to vzdělání, inteligenci, rozvinutá osobnost, dlouhodobé soustředění, vnitřní lokus kontroly a bezpečí.²⁸

1.2.2.1 Vzdělání

Je nutno rozlišovat 2 pojmy, a to vzdělávání a vzdělání. Vzděláváním rozumíme proces, který podporuje a napomáhá učení. Vliv na kvalitu vzdělávání má např. osobnost učitele a vytvořené podmínky pro vlastní výuku včetně celospolečenského významu povolání učitele.²⁹ Oproti tomu vzdělání je stav, k němuž vzdělávání vede. Vzdělání lze tedy chápat jako souhrn osvojených znalostí, dovedností a schopností jednotlivého člověka.³⁰ Úzce souvisejícím se

²⁶ KOUKOLÍK, František; DRTILOVÁ, Jana a KOTEK, Lubomír. *Vzpoura deprivantů: nestvůry, nástroje, obrana*. Nové, přeprac. vyd. Makropulos. Praha: Galén, c2006. s. 242 ISBN 80-7262-410-2.

²⁷ POLÁCH, Miroslav. *Kritické myšlení* [online]. Praha, 2016 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: file:///C:/Users/dobra/Downloads/zaverecna_prace.pdf. Diplomová práce. Vysoká škola ekonomická.

²⁸ ŠEDÝ, Jiří. *Kritické myšlení*. Praha: Galén, [2021]. s. 48 ISBN 978-80-7492-543-6.

²⁹ Vzdělání a vzdělávání. *Český statistický úřad* [online]. 2018 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/91397717/33022719a2.pdf/24f730f5-917b-4c11-8aaa-cf8d5a79c8c6?version=1.1>

³⁰ Tamtéž.

vzděláváním je proces poznávání. Poznávání je velmi aktivní a energeticky náročný proces, ke kterému patří využití bdělosti, pozornosti a napětí. Jedná se obvykle o výběr ze strany pozorovatele, který si vybírá, co bude vnímat a co ne, vztahuje to ke svým obavám, potřebám a zájmům. Svému pozorování dává řád a uspořádává a přeskupuje své poznatky.³¹

Úspěšný proces vzdělávání a následné vzdělání je ovlivněné mnoha dílčími komponenty. Je žádoucí blíže rozebrat studijní předpoklady, moudrost, nadání a možné extrémní způsoby výchovy jedince.³²

1. **Studijní předpoklady** – jedná se o jisté předpoklady jedince determinující úspěšnost vzdělávacího procesu. Základními předpoklady jsou např. inteligence, struktura osobnosti, schopnost soustředit se, motivace píle apod. Vybrané základní předpoklady jsou rozebrány níže. Mezi studijní předpoklady řadíme např. efektivitu vzdělávání.³³
2. **Moudrost** – chápeme jako hloubku poznání o životě, usuzování o důležitých a nejistých aspektech života a o kritickém uvazování nad různými těžkostmi. Moudrost je často prezentována jako schopnost poučit se z předešlých událostí, a to využít jako možnost předat své zkušenosti a rady druhým.³⁴ Podmínkou moudrosti je racionalita, která je podmíněna rozvinutým kritickým myšlením. Naše názory a chování jsou založeny na logické a objektivní analýze všech dostupných informací.³⁵

³¹ MASLOW, Abraham Harold. *O psychologii bytí*. Přeložil Hana ANTONÍNOVÁ. Praha: Portál, 2014. s. 142 ISBN 978-80-262-0618-7

³² ŠEDÝ, Jiří. *Kritické myšlení*. Praha: Galén, [2021]. s. 49–52 ISBN 978-80-7492-543-6.

³³ Tamtéž. s 49

³⁴BAUEROVÁ, Lucie. *Implicitní teorie moudrosti napříč rozdílnými obory* [online]. Praha, 2022 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/175818/130341586.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Bakalářská práce. Univerzita Karlova.

³⁵ ŠEDÝ, Jiří. *Kritické myšlení*. Praha: Galén, [2021]. s. 50 ISBN 978-80-7492-543-6.

3. **Nadání** – je soubor dispozic, na jejichž základě může nadaný jedinec za příznivých podmínek podávat mimořádné výkony.³⁶ Při úspěšném vzdělávacím procesu je žádoucí se soustředit na složky, pro které má žák nadání. K rozvoji těchto složek bude přirozeně docházet snadněji, rychleji a podníti to nadšení a motivaci žáka.³⁷
4. **Permisivní a prušácká výchova** – jedná se o dva extrémy výchovy. Permisivní výchova značí výchovu bez omezení, bez limitů, v prostředí absence vnitřních omezení. Jedná se v podstatě o nevhodnou, jejichž produktem jsou nezodpovědní, sebestřední a arogantní jedinci. Druhým extrémem je prušácká výchova. Ta představuje výchovu stylem drilu, tvrdého memorování faktů, bez hry, bez humoru a bez rozvíjení emocí a citů. Zpravidla tato výchova plodí poslušné, subdepresivní až depresivní jedince, kteří nejsou schopni fungovat v životě bez reálné či domnělé autority.³⁸ Ani jeden z výše uvedených způsobů výchovy není žádoucí a neslouží ani nepodněcuje rozvoj kritického myšlení u jedince.

Co se souvislosti mezi vzděláním a kritickým myšlením týče, vzdělání by mělo být systematické, sebereflexní a celoživotní. Celoživotní vzdělávání úměrné vlastním schopnostem je nesmírně žádoucí aktivita.³⁹ Vzdělávání v kritickém myšlení by mělo být kombinací teoretické a praktické výuky a mělo by obsahovat výuku:⁴⁰

1. **Obecných myšlenkových standardů** – jasnost, přesnost, logika, věcnost apod.
2. **Užití těch principů vědecké metody, které lze užívat v každodenním životě** – principům vědeckých metod bychom se, stejně jako kritickému

³⁶ Vymezení nadání, charakteristiky nadaných a dvojí výjimečnost. *Národní ústav pro vzdělávání* [online]. 2011–2022 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <http://archiv-nuv.npi.cz/t/nadani/vymezeni-nadani-a-charakteristiky-nadanych.html>

³⁷ ŠEDÝ, Jiří. *Kritické myšlení*. Praha: Galén, [2021]. s. 51 ISBN 978-80-7492-543-6.

³⁸ ŠEDÝ, Jiří. *Kritické myšlení*. Praha: Galén, [2021]. s. 51–52 ISBN 978-80-7492-543-6.

³⁹ Tamtéž. s. 48, 53

⁴⁰ KOUKOLÍK, František. *Sociálně úspěšní psychopati, aneb, Vzpoura deprivantů 1996-2020*. Praha: Galén, [2020]. s. 146, 147 ISBN 978-80-7492-473-6.

myšlení, měli učit celý život. Jedná se o tvorbu a ověřování hypotéz, správném pozorování, třídění, kvantifikaci, usuzování z něčeho něco apod.

3. Dobré, praktické znalosti myšlenkových předpojatostí, neformálních logických klamů a postupů propagandy tak, aby jejich rozlišování bylo denním automatismem, na který nemusíme myslet

1.2.2.2 Intelligence

Intelligence se setkává velkým počtem definicí. Jedna z nich říká, že „Intelligence je všeobecná schopnost individua vědomě orientovat myšlení na nové požadavky, a je považována za všeobecnou duševní schopnost přizpůsobit se novým životním podmínkám.⁴¹ Jiří Šedý užívá definici: „Intelligence je obecná duševní dovednost zahrnující schopnost uvažovat, plánovat, řešit problémy, abstraktně myslet, chápat složité myšlenky, rychle se učit a v neposlední řadě učit se ze zkušenosti.“⁴²

Pro kritické myšlení má intelligence velký význam. Dá se říct, že čím vyšší inteligenci jedinec má, tím se zvyšuje pravděpodobnost stálého a aktivního rozvoje kritického myšlení. Více inteligentní jedinec má větší předpoklad pro úspěšný rozvoj kritického myšlení. To ovšem není pravidlem a rozvoj závisí i na dalších faktorech.

1.2.2.3 Rozvinutá osobnost jedince

Jedinec s řádně rozvinutou osobností má předpoklady pro naučení a využití kritického myšlení. Tyto předpoklady se zvyšují také s řádně rozvinutým okolím, ve kterém se nachází jak daný jedinec, tak další osoby s obdobně rozvinutou osobností. Mezi tyto předpoklady řadíme např. kvalitní vzdělání, rozvinuté dovednosti, rozvinutou emoční stránku osobnosti (empatie, vyrovnanost atd.),

⁴¹ ŠALENOVÁ, Eva. *Intelligence* [online]. Brno, 2007 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/z4p5u/DIPLOMOVA_PRACEsalenova75600.pdf. Diplomová práce. Masarykova univerzita.

⁴² ŠEDÝ, Jiří. *Kritické myšlení*. Praha: Galén, [2021]. s. 59 ISBN 978-80-7492-543-6.

nadhled, otevřenost vůči zkušenosti a její následné využití, vysokou objektivitu, pevnou identitu a řadu dalších.⁴³

V souvislosti s rozvinutou osobností figuruje také tzv. vnitřní lokus kontroly. Jedná se o vědomí jedince, že je schopen zvládat každodenní problémy svého života, že je schopen svůj život sám vést a dokáže promyslet důsledky svých rozhodnutí a následně za ně převzít odpovědnost.⁴⁴ Dá se tedy říct, že se jedná o vlastní uvědomění svých práv, možností a následných voleb, které patří ke každodennímu životu. V těchto volbách jedinec nejedná bezhlavě, ale naopak po následném rozmyslu a uvážení.

1.2.2.4 Dlouhodobé soustředění

Zde hovoříme především o pozornosti. Pozornost je výběrové zaměření a soustředění vědomí na určité objekty a aktivity. Pozornost se skládá ze 2 dílčích fází a to: zaměření a vlastní soustředění. Soustředění probíhá vědomě a směřujeme ním vědomí na jistý psychický obsah či mentální aktivitu.⁴⁵ Soustředěním dosahujeme klidu a nezbytné koncentrace na jistý objekt, čímž přispíváme k jeho naučení či pochopení. Kvalitním soustředěním také eliminujeme neklid, roztěkanost či zbrkllost.

⁴³ ŠEDÝ, Jiří. *Kritické myšlení*. Praha: Galén, [2021]. s. 60 ISBN 978-80-7492-543-6.

⁴⁴ Tamtéž. s. 61

⁴⁵ ZIELINA, Martin. *Psychologie*. Univerzita Karlova, 2. lékařská fakulta [online]. 2018 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: https://www.lf2.cuni.cz/files/page/files/2018/3.hodina_fyzio_psychologie.pdf

2 Dezinformace

Pro pojem dezinformace existuje celá řada různých definic. Pro účel této diplomové práce vymezují dezinformace jako „jakákoliv zkreslená, falešná informace, používaná s cílem ovlivnit jednotlivce i určitou skupinu lidí určitým žádoucím způsobem, za účelem prospěchu poskytovatele informace.“⁴⁶ Kromě této definice jsem se rozhodla zmínit 2 další. Jednu z nich na svém webu uvádí projekt E-Bezpečí Univerzity Palackého v Olomouci, jehož činnosti se budu věnovat v pozdější části kapitoly. Nimi uváděná definice zní, že dezinformace jsou „úmyslně lživé a klamavé informace, které se snaží cíleně ovlivnit náš vlastní úsudek.“⁴⁷ Problematikou dezinformací se v České republice mimo přímo zaměřené projekty zabývá i Ministerstvo vnitra České republiky. Definice ministerstva uvádí, že pojem „dezinformace“ znamená šíření záměrně nepravdivých informací, obzvláště pak státními aktéry nebo jejich odnožemi vůči cizímu státu nebo vůči médiím, s cílem ovlivnit rozhodování nebo názory těch, kteří je přijímají.⁴⁸

Dezinformace mohou být šířeny z různých důvodů. Mezi ty řadíme:⁴⁹

1. Finanční důvody – za zveřejňování dezinformací si šířitel účtuje finanční obnosy

⁴⁶ Dezinformace. *Sociologická encyklopedie* [online]. 2017 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Definice>

⁴⁷ Co je to vlastně ten hoax, dezinformace, misinformace nebo třeba fake news? Čím se tyto termíny liší a co mají společného. *Reflex* [online]. 2022, 1 [cit. 2023-11-12]. ISSN 2571-1679. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/clanky-komentare/2864-co-je-to-vlastne-ten-hoax-dezinformace-misinformace-nebo-treba-fake-news-cim-se-tyto-terminy-lisi-a-co-maji-spolecneho>

⁴⁸ Definice dezinformací a propagandy. Ministerstvo vnitra [online]. 2023 [cit. 2023-11-12]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/chh/clanek/definice-dezinformaci-a-propagandy.aspx>

⁴⁹ Co je to vlastně ten hoax, dezinformace, misinformace nebo třeba fake news? Čím se tyto termíny liší a co mají společného. *Reflex* [online]. 2022, 1 [cit. 2023-11-12]. ISSN 2571-1679. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/clanky-komentare/2864-co-je-to-vlastne-ten-hoax-dezinformace-misinformace-nebo-treba-fake-news-cim-se-tyto-terminy-lisi-a-co-maji-spolecneho>

2. **Politické důvody** – zde se dezinformace objevují nejčastěji na konci volebního období před volbami do nového. U méně věrohodných politiků se může jednat o každodenní výroky, jimiž komunikují se svými voliči. Jisté projekty se zabývají ověřováním pravosti těchto výroků. V Česku je jedná např. o web demagog.cz
3. **Jsou součástí tzv. hybridní války** – jak již bylo zmíněno v kapitole o propagandě, dezinformace se užívaly odjakživa k získání či udržení moci nebo vojenské strategii. Dnes jsou využívány vládami jako jeden z prostředků jak národní, tak mezinárodní politiky.

Mezi cílové skupiny se dezinformace šíří z různých zdrojů. Ne vždy se jedná o záměrně šířenou informaci, která se distribuuje nutně z politických důvodů. Zároveň šířená informace nemusí být lživá, protože i pravdivá informace se ve správném kontextu dá využít jako dezinformace. Místo, ze kterého jedinec informace přijímá, také může ovlivnit, zda informaci uvěří či ne. Tento předpoklad ovšem vyplývá především z jedincova přesvědčení, jeho zkušeností a je u každé osoby jiný. Mezi zdroje šíření dezinformací řadíme:⁵⁰

1. **Sociální sítě** – webové servery zaměřené na budování komunit a sítí uživatelů, jež mezi sebou mohou komunikovat a sdílet informace.
2. **Internetové servery** – různé stránky, blogy a příspěvky, jež může navštívit díky internetu jakýkoliv uživatel z jakéhokoliv zařízení.
3. **Masová média** – televizní stanice, rádia a nakladatelství, která distribuují informace velkému množství čtenářů, posluchačů nebo diváků.
4. **Osobní elektronickou komunikaci** – převážně se jedná o emailovou komunikaci, ale i různé komunikační aplikace.
5. **Sociální skupiny obklopující jedince** – konverzace s rodinou, přáteli, kolegy, učiteli

⁵⁰ JIRÁSEK, Jiří. *Dezinformace a jejich vliv na veřejnou volbu* [online]. Brno, 2020 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/p98o0/Diplomova_prace_Jirasek.pdf. Diplomová práce. Masarykova univerzita.

Mimo pojem dezinformace se setkáváme ještě s dalšími pojmy, zejména s fake news a hoaxem. Jedná se o druhy dezinformací. Kromě těchto 2 pojmů, ještě budou následně rozebrány pojmy misinformace a malinformace.

2.1.1 Fake news

U pojmu fake news rozlišujeme dva možné významy jeho užití. Zprvu se jedná o nový pojem označující starší termín dezinformace. Jedná se tedy o úmyslně nepravdivé nebo zavádějící informace, které se objevují v médiích a na sociálních sítích.⁵¹ Druhým významem užívání slova fake news je označování médií, které nepravdivé zprávy tvoří a šíří. Ty nazýváme např. dezinformační weby⁵² či „dezinformační média“.⁵² Tyto média musíme ovšem odlišovat od médií satirických, které k fake news nepatří a netvoří je.

2.1.2 Hoax

Za hoax považujeme poplašné a často zbytečné řetězové zprávy, jejichž cílem je přimět čtenáře k opětovnému přeposlání a šíření.⁵³ Dále se hoaxy snaží ve čtenáři vyvolat paniku a přimět jej i unáhleným a iracionálním rozhodnutím.⁵⁴ Obsahově můžeme hoaxy rozdělit na zprávy poplašné, satirické, zprávy o urgentním nebezpečí (např. hrozícím válečném konfliktu či epidemii), či žádosti o pomoc a podepsání petice.

⁵¹ GREGOR, Miloš a Petra MLEJNKOVÁ. *Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a manipulacích!!!*. Brno: CPress, 2018. s. 46 ISBN 978-80-264-1805-4.

⁵² Co je to vlastně ten hoax, dezinformace, misinformace nebo třeba fake news? Čím se tyto termíny liší a co mají společného. *Reflex* [online]. 2022, 1 [cit. 2023-11-12]. ISSN 2571-1679. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/clanky-komentare/2864-co-je-to-vlastne-ten-hoax-dezinformace-misinformace-nebo-treba-fake-news-cim-se-tyto-terminy-lisi-a-co-maji-spolecneho>

⁵³ GREGOR, Miloš a Petra MLEJNKOVÁ. *Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a manipulacích!!!*. Brno: CPress, 2018. s. 45 ISBN 978-80-264-1805-4.

⁵⁴ Co je to vlastně ten hoax, dezinformace, misinformace nebo třeba fake news? Čím se tyto termíny liší a co mají společného. *Reflex* [online]. 2022, 1 [cit. 2023-11-12]. ISSN 2571-1679. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/clanky-komentare/2864-co-je-to-vlastne-ten-hoax-dezinformace-misinformace-nebo-treba-fake-news-cim-se-tyto-terminy-lisi-a-co-maji-spolecneho>

Mezi nebezpečí hoaxů můžeme řadit jak jeho rizikové obsahy, tak možnost zneužití osobních údajů, při jejich sdílení prostřednictvím emailu. Do oběhu se dostává značné množství emailových adres, které mohou být následně zneužity k šíření počítačového viru.⁵⁵

2.1.3 Deep fake

Deep fake je označení pro realistickou úpravu videa, která umožňuje např. velmi věrohodně změnit mimiku, tedy i samotnou řeč jednotlivých aktérů videa. Deep fake využívá pokročilého počítačového zpracování dat s využitím umělé inteligence a kvalita výsledného produktu (upraveného videa) se neustále zvyšuje.⁵⁶ Tato videa jsou často velmi těžce rozeznatelná. Technologie jako vzor používá existující video a hlasový záznam, které potom upravuje požadovanému novému sdělení. Může se tak stát, že tato videa jsou posléze šířena i seriózními médii, kterým se nepodaří je odhalit. Je možné měnit postavy na videu, obličej či věty. Ačkoliv jsou tato videa nejčastěji využívána v oblasti pornografie a parodie, v poslední době se čím dál častěji objevují i v politické, či ekonomické sféře s cílem působit na masy diváků.⁵⁷

2.1.4 Misinformace a malinformace

Termín misinformace označuje nesprávná nebo zavádějící informace, která není šířena ani systematicky, ani úmyslně s cílem ovlivnit rozhodování nebo názory

⁵⁵ GREGOR, Miloš a Petra MLEJNKOVÁ. *Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a manipulacích!!!*. Brno: CPress, 2018. s. 45 ISBN 978-80-264-1805-4.

⁵⁶ KOPECKÝ, Kamil. Deep fake – stručný úvod do problematiky. *E-Bezpečí* [online]. 2019 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/70-projekt-fake-news/1417-deep-fake-strucny-uvod-do-problematiky>

⁵⁷ KOPECKÝ, Kamil. Deep fake – stručný úvod do problematiky. *E-Bezpečí* [online]. 2019 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/70-projekt-fake-news/1417-deep-fake-strucny-uvod-do-problematiky>

těch, kteří ji přijímají.⁵⁸ Českým ekvivalentem pro misinformace je výraz fáma.⁵⁹ Jako příklady misinformace můžeme považovat pověry, drby či příběhy známého našeho kamaráda, který prožil nějakou mimořádnou situaci. V jádru tato zpráva není šířena se špatným úmyslem, ovšem zpravidla není zcela pravdivá. Dále se můžeme setkat s šířením misinformací i u médií či novinářů. Ti ovšem po publikaci nesprávné informace a po zjištění nepravosti oné zprávy přistupují k nápravě a upozorní na prvotní omyl. K šíření misinformací může také docházet sdílením názorů, výroků a příspěvků na sociálních sítích od celebrit, influencerů či jiných známých osobností, u nichž čtenář věří jejich úsudku a nezpochybňuje ani neověřuje nimi zveřejněné informace.

U termínu malinformace rozdíl nastává v pravdivosti šířené informace, která je ovšem šířena s cílem poškodit jinou osobu.⁶⁰

2.2 Propaganda

Propaganda je úmyslná, systematická snaha formovat vnímání, manipulovat poznávání a řídit chování za účelem dosažení odezvy odpovídající požadovanému záměru propagandisty.⁶¹ Jedná se tedy o proces, ve kterém jsou informace přenášeny jisté skupině obyvatel, s cílem působit na jedince této skupiny. K tomuto procesu šíření informací mohou být využívány jisté prostředky. Mezi tyto prostředky řadíme mimo jiné právě dezinformace.

⁵⁸ Definice dezinformací a propagandy. *Ministerstvo vnitra* [online]. 2023 [cit. 2023-11-12]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/chh/clanek/definice-dezinformaci-a-propagandy.aspx>

⁵⁹ GREGOR, Miloš a Petra MLEJNKOVÁ. *Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a manipulacích!!!*. Brno: CPress, 2018. s. 8 ISBN 978-80-264-1805-4.

⁶⁰ Co je to vlastně ten hoax, dezinformace, misinformace nebo třeba fake news? Čím se tyto termíny liší a co mají společného. *Reflex* [online]. 2022, 1 [cit. 2023-11-12]. ISSN 2571-1679. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/clanky-komentare/2864-co-je-to-vlastne-ten-hoax-dezinformace-misinformace-nebo-treba-fake-news-cim-se-tyto-terminy-lisi-a-co-maji-spolecneho>

⁶¹ GARETH S. Jowett, Victoria O'DONNELL, *Propaganda and Persuasion*, Thousands Oaks 2006, s. 2. ISBN 978-1-4129-7782-1.

2.2.1 Historický vývoj propagandy

Původ slova propaganda nacházíme již v 17. století ve Vatikánu, kde tento výraz označoval kolegium kardinálů (Sacre Congregatio de Propaganda Fide), jejichž úkolem bylo šířit křesťanství do dalších částí světa (např. Amerika a Asie).⁶² Ačkoliv se výraz samotný objevuje až v 17. století, s propagačními praktikami se setkáváme již v dobách dřívějších.

K pochopení síly propagandy a informací ní šířených (ať už pravdivých, či lživých) je třeba se seznámit s její historií.

První známky užívání propagandy nacházíme již ve starověku. Ačkoli jsou jisté stopy užívání propagandy nalezeny již u Asyřanů, nejvíce zdrojů odkazuje na propagandu užívanou Řeckými vojevůdci. Jak ve starověku, tak ve středověku, bývala propaganda užívána především k mocenským a válečným účelům. Pod těmi si můžeme představit zejména přípravy na válku, vyzdvihování válečných úspěchů, upevňování kultu vládcovi osobnosti či udržování morálky vojáků. Kromě války bylo další důležitou sociální sférou náboženství. Často se tedy propagandistické praktiky vyskytovaly v souvislosti s náboženskými rituály. Za jednoho s nejschopnějších řeckých propagandistů můžeme požadovat Alexandra Velikého, který vytvořil jednu z největších říší všech dob. Jeho způsob využití propagandy se týkal především povzbuzování morálky jeho vojáků při úporném válečném tažení. Dále propagandu aktivně využíval k posilování kultu své osobnosti. Zde hovoříme zejména o přejmenování měst na Alexandrie, ražení mincí se svojí podobiznou, psaní básní či vytváření soch. Cílem této pozitivní propagandy bylo udržování moci nad svými poddanými doma, především proto, že většinu života strávil ve válečném tažení.

Středověká propaganda se nesla v duchu náboženství či tzv. boží propagandy. Celá náboženská propaganda bylo v rukou katolické církve. Mezi jejich prostředky

⁶² TÁBORSKÝ, Jiří. *V síti (dez)informací: proč věříme alternativním faktům*. Praha: Grada Publishing, 2020. s. 20 ISBN 978-80-271-2014-7.

patřily světci, bohatě zdobené kostely, symboly (kříž, ryba), které sloužily především k posilování obrazu či kultu katolické církve. Ne všechny církevní propagandistické prostředky byly ovšem mírného rázu. Zde je třeba zmínit např. křížové výpravy a hony na čarodějnice. Cílem křížových výprav bylo chránit poutníky na cestě do Jeruzaléma a šíření křesťanství na východ. Cílem honu na čarodějnice bylo vyhnat ďábla, který prostřednictvím čarodějnic svádí lidi ke konání hříchů. Obě události si vyžádaly nespočet nevinných životů a utrpení a dají se považovat za naprosto extremistické činy. Například takové dětské křížové výpravy byly znakem naprostého šílenství, fanatismu a vrcholem úspěšné propagandy, kterou katolická církev dovedla k dokonalosti. Dále vyburcované pogromy na židovské obyvatelstvo či zřízení inkvizice a mučení obyvatel, vše obhájeno vyháněním ďábla či šířením slova božího. Středověká propaganda byla naprosto v rukou katolické církve a jejím dopadem byly jedny z nejtemnějších a nejkrvavějších staletí našeho kontinentu.

Jedním z nejrevolučnějších převratů jak v propagandě, tak v celém světě, se stal vynález knihtisku. Roku 1440 jej vynalezl Johannes Guttenberg a změnil s ním celý svět. Najednou bylo možné tisknout pamflety či knihy rychlostí až 25 stran za hodinu a jelikož se netiskly jen slova, ale i symboly či obrazy, tištěné propagandě mohli rozumět i negramotní občané, kterých byla převážná většina.⁶³ Právě knihtisk byl jedním z hlavních příčin počátku reformačního období 16. století. Využil jej například Martin Luther, který svými 95 tezemi útočil na církevní politiku týkající se odpustků, organizaci církve či svrchovanost papeže.⁶⁴ On sám označil knihtisk za „prostředek, kterým se Bůh rozhodl osvobodit německý lid z područí korupce Říma a papeže.“ Díky knihtisku se Lutherovi teze rozšířily a odstartovali reformaci v Německu, souběžně trvající s reformací v Anglii či u nás v Čechách. Není proto překvapivé, že Luther spoustou svých myšlenek navazoval na českého

⁶³ GREGOR, Miloš a Petra MLEJNKOVÁ. *Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a manipulacích!!!*. Brno: CPress, 2018. s. 22 ISBN 978-80-264-1805-4.

⁶⁴ ŠAJTAR, Jaroslav. Před 500 lety přibil Martin Luther na dveře kostela ve Wittembergu 95 tezí. *Reflex* [online]. 2017 [cit. 2023-11-12]. Dostupné z: <https://www.reflex.cz/clanek/historie/82853/pred-500-lety-pribil-martin-luther-na-dvere-kostela-ve-wittembergu-95-tezi.html>

kněze Jana Husa, který sám kritizoval morální úpadek církve a obohacování se prodejem odpustků a jehož upálení zahájilo jak husitské války, tak reformační období v Čechách.

Ze starověké a středověké historie lze tedy usoudit, že prostředky propagandy jsou skvělé pro 2 účely – šíření náboženství a získání vojenské výhody. Náboženská propaganda se vyskytuje převážně právě ve středověku, zatímco od novověku se setkáváme v mnohem větším měřítku s propagandou válečnou – například u Velké francouzské revoluce, kde byla propaganda používána na šíření revolučních symbolů, myšlenek, posilování vlastenectví a oslavování vojáků. Propaganda, kterou pozorujeme u Velké francouzské revoluce je jakousi předzvěstí propagandy, kterou pozorujeme v 20. století u první a druhé světové války. Zde se propaganda stala naprosto nezbytnou k vyburcování národa ovšem v každém konfliktu se projevovala odlišně. Během první světové války se využívaly především plakáty vyzývající občany k narukování do armády a obraně vlasti. Dalším cílem oněch propagandistických plakátů bylo hanobení nepřítele, který byl vykreslován jako odporné monstrum. Spojenecká propaganda byla v obou úkolech tak úspěšná, že i samotní Němci po válce uznali, že byla v extrémním měřítku zodpovědná, za spojenecké vítězství.⁶⁵

Během období mezi světovými válkami nastal posun ve vývoji užívání rádia a promítání filmů v kině. Popularita všech raketově rostla, a proto byly schopny zasáhnout ještě širší masu lidí. Není tedy žádným překvapením, že zrovna rádia a kinematografie byly během druhé světové války jedněmi z nejsilnějších prostředků k šíření propagandy vedle osvědčených novin a plakátů.

Za jedny z největších postav propagandy během druhé světové války můžeme považovat na straně jedné Nevilla Chamberlaina společně s Winstonem Churchillem, kteří dokázali svými projevy zmobilizovat Brity a udržet jejich zápal pro boj a obranu vlasti po celou dobu války. Na straně druhé je třeba zmínit

⁶⁵ GREGOR, Miloš a Petra MLEJNKOVÁ. *Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a manipulacích!!!*. Brno: CPress, 2018. s. 26 ISBN 978-80-264-1805-4.

říšského ministra propagandy Josepha Goebbelse, který se po celé své působení soustředil převážně na protizidovskou propagandu a vedle ní i na propagandu zahraniční.⁶⁶ Jako příklad zahraniční propagandy si můžeme uvést předválečnou situaci německého obyvatelstva v Sudetech, které bylo v Goebbelsově propagandě vykresleno tyranizováno pod českou diktaturou. Antisemitistická propaganda obviňovala židy z prohry Německa v první světové válce, z chudoby během krize 20. let a označovala je za hlavního nepřítele árijské rasy. U příkladů z obou válečných stran je zřejmé, že obě propagandy měly obrovský a zničující dopad a byly dovedeny téměř k dokonalosti. U obou byl nepřítel zcela jasně vyznačen a démonizován a byly podněcovány vlastenecké myšlenky a nutnost občana zapojit se všemi možnými prostředky. Propaganda byla zcela zásadním faktorem, který nejenže utvářel průběh války, ale který válku skrze Adolfa Hitlera a jeho propagandistický svazek Mein Kampf a činy na něj napojené, dokázal válku vyvolat.

Propagandu tedy můžeme definovat jako záměrný pokus přimět lidi myslet a chovat se požadovaným způsobem.⁶⁷

Podle historika Zbyňka Zemana je možné propagandu dělit na 3 směry, a to na:⁶⁸

- a) **propagandu bílou** – shodná s public relations. K ovlivnění publika využívá pravdivé informace (např. očkovací kampaň)
- b) **propagandu černou** – k působení na obyvatelstvo využívá dezinformace a polopravdy. Je prostředkem útoku na protivníka.
- c) **propagandu šedou** – většinou jsou používány informace založené na pravdě. Ty ovšem zpravidla nemohou být ověřeny a není znám zdroj.

⁶⁶ TÁBORSKÝ, Jiří. *V síti (dez)informací: proč věříme alternativním faktům*. Praha: Grada Publishing, 2020. s. 27-28 ISBN 978-80-271-2014-7.

⁶⁷ ŘEHKA, Karel. *Informační válka*, s. 64 ISBN 978-80-200-2770-2.

⁶⁸ GREGOR, Miloš a Petra MLEJNKOVÁ. *Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a manipulacích!!!*. Brno: CPress, 2018. s. 17 ISBN 978-80-264-1805-4.

Propaganda kromě dezinformací ke své úspěšnosti využívá ještě další možné manipulace a psychologické procesy. K nim patří např. persvaze či mediální fauly.

2.2.2 Persvaze

Stanislav Gálik ve své literatuře „Psychologie přesvědčování“ říká, že: „Persvaze je specifická forma komunikace, jejímž cílem je ovlivnit duševní stav recipienta v atmosféře svobodné volby.“⁶⁹ Jedná se tedy o proces probíhající v lidské komunikaci, jehož výsledkem je přesvědčení recipienta. Na úspěchu přesvědčení hraje významnou roli jak persuadér (původce sdělované informace) tak recipient (příjemce informace). Úkolem persuadéra je působit na recipienta co nejdůvěryhodněji a vzbudit z něm zájem o sdělovanou informaci. Persvaze se vyskytuje již od mládí jak v každodenní komunikaci, tak například v masových médiích (reklama, politické kampaň apod.)⁷⁰

Mezi základní znaky persvaze patří:

- úmyslná snaha o ovlivnění
- je daná představa, čeho má persvaze dosáhnout
- jedná se o proces v lidské komunikaci
- cílem je změnit duševní stav recipienta
- rozhodnutí recipienta musí být svobodné⁷¹

Persvaze je jedním ze stavebních kamenů propagandy. Dochází při něm k přesvědčování recipientů s cílem ovlivnění jejich názorů či chování. Často se také persvaze zaměňuje s pojmem „manipulace“. U manipulace ovšem ovlivňování adresáta postrádá faktor svobodného rozhodnutí recipienta,

⁶⁹ GÁLIK, Stanislav. Psychologie přesvědčování. Praha: Grada, 2012. Psyché (Grada). s. 11 ISBN 978-80-247-4247-2.

⁷⁰ VOSTRÁ, Klára. *Persvazivní prostředky v současných dětských časopisech* [online]. Brno, 2017 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/jn7aw/DP.pdf>. Diplomová práce. Masarykova univerzita.

⁷¹ GÁLIK, Stanislav. Psychologie přesvědčování. Praha: Grada, 2012. Psyché (Grada). s. 11 ISBN 978-80-247-4247-2.

na kterého je při manipulaci vyvíjen nátlak. To je hlavní důvod, proč persvaze je v propagandě mnohem výhodnější volbou. Recipient se při pocitu svobody a svou volbou snáz nechá přesvědčit ke změně nebo přijetí stanoviska. Mezi procesy, které persvazí nejsou tedy řadíme:

- násilí a vyhrožování, protože nedávají možnost výběru
- prosté sdělení založené na pozorování
- všeobecné zkušenosti zpracované postupem popisným a informačním⁷²

2.2.3 Mediální fauly

Web Bezfaulu.net popisuje mediální fauly jako chyby „nejčastěji se vyskytující ve výstupech různých (často tzv. *alternativních*) médií, ale je možné na ně narazit prakticky na jakýchkoliv informačních kanálech. Svou podstatou se nejvíc blíží tomu, čemu se někdy lidově říká jednoduše „propaganda“.⁷³ Jedná se tedy o jisté manipulace či prohřešky vůči transparentnosti média, které ovlivňují předání i příjem informací čtenáře. Mediální fauly se mohou dělit na obsahové a formální. Obsahové mediální fauly jsou „manipulace v prezentaci tématu, o kterém zpráva pojednává.“⁷⁴ Typické jsou tím, že k manipulaci často dochází i bez užití lži k ovlivnění čtenáře. Typickými znaky obsahového mediálního faule je např.:⁷⁵

- Úmyslné zasazení informace do kontextu, ve kterém původně nebyla
- Rozpor obsahu titulku a obsahu následného textu
- Článek je zaujatý a jednostranný

Formální mediální fauly jsou „prohřešky vůči transparentnosti a závazkům, které autor má vůči svým čtenářům a dalším formálním pravidlům.“ Jedná se tedy

⁷² JURKOVIČ, Markéta. *Metody přesvědčování, praktické využití* [online]. Praha, 2016 [cit. 2024-03-11]. https://is.ambis.cz/th/hr8bl/JURKOVIC_Metody_presvedcovani__prakticke_vyuziti.pdf. Bakalářská práce. Bankovní institut vysoká škola Praha.

⁷³ BURÝŠEK, Jiří. Mediální fauly. *Bez faulu* [online]. 2019 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://bezfaulu.net/medialni-fauly/>

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ Tamtéž.

o jistá porušení různých norem a etických standardů, které se nevážou jen k novinářině. Znaky formálních mediální faulů jsou např.:⁷⁶

- Informace o struktuře vlastnictví webu a/nebo o redakci nejsou známé.
- Text neodkazuje na žádné relevantní zdroje informací
- Autora textu není možné dohledat, ani zkontaktovat

Jak obsahové, tak formální fauly mohou být a často i bývají jedním z nástrojů propagandy. Záměrná manipulace s informacemi či jejich zdroji slouží k nabývání vlivu nad čtenářem skrze strategické ovlivňování prostřednictvím médií. Mediální fauly také úzce souvisí s dezinformacemi. Ačkoliv dezinformace nejsou samy o sobě faulem, faul může být jejich původcem.

2.3 Sociální sítě

Jak již bylo zmíněno dřívejší kapitole, postupem inovace metod šíření informací byly stvořeny sociální sítě. Sociální síť můžeme definovat jako internetovou službu umožňující svým členům tvořit a sdílet s ostatními osobní obsah, komunikovat s nimi, sdružovat se a vzájemně se bavit.⁷⁷ Dále slouží jako platforma propagační, marketingová, vzdělávací či informační. Sociální sítě bývají mimo běžné občany využívány politiky, aktivisty, celebritami, žurnalisty, ekology, pedagogy, psychology, motivačními guru, zdravotníky atd. Prostor k vyjádření na těchto platformách dostává každý. Zde se nachází jak jejich výhoda, tak i nevýhoda. Obsah, který se jedinec rozhodne šířit, je díky algoritmu předáván dalším uživatelům platformy. Zde záleží na počtu sledujících, komentářů, sdílení, lajku či jiných reakcí. Všechna tato čísla algoritmus vyhodnocuje a dle úspěšnosti příspěvku se obsah více či méně doporučuje dalším uživatelům. A právě zde se objevuje největší riziko a hrozba sociálních sítí.

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ Co je to Sociální síť? *IT slovník* [online]. 2008–2023 [cit. 2023-11-12]. Dostupné z: <https://it-slovník.cz/pojem/socialni-sit>

Prostor k vyjádření na sociálních sítích má naprosto kdokoliv, a to tedy i dezinformátoři, kteří je užívají k šíření hoaxů, poplašných zpráv a dezinformací. Právě sociální sítě jsou tedy jedním z hlavních prostředků šíření moderní propagandy a na ni navázaných dezinformací.

2.3.1 Závislost na sociálních sítích

Ačkoliv by se mohlo zdát, že „závislost na sociálních sítích“ je relativně nový fenomén, první zmínky se o ní začaly vyskytovat již koncem 80. let minulého století. Její hlavní rozmach ovšem nastal až v dnešní „digitální době“ s příchodem sociálních sítí. Jiný pojem pro tuto závislost se nazývá netolismus. „Netolismus je souhrnný termín označující závislost na internetovém chatu, sociálních sítích, počítačových hrách, online televizi, virálních videích.“⁷⁸ Závislost na sociálních sítích řadíme mezi behaviorální typy závislostí, tedy závislosti nelátkové. U behaviorálních závislostí uživatelé nejsou závislí přímo na návykové psychoaktivní látce, ale jsou závislí na určité činnosti.⁷⁹ Mezi nejtypičtější platformy vyvolávající závislost uživatele patří Instagram, Facebook, Snapchat, YouTube a Tik Tok.

2.3.1.1 Proces vzniku závislosti

S pokrokem doby jsme se dostali do situace, kde je nezbytné mít mobil stále po ruce – být stále online. V mobilech máme bankovníctví, kontakty, pracujeme na nich, komunikujeme. Už jen z těchto důvodů je dnes prakticky nemožné bez nich fungovat. Právě nezbytnost mobilů, počítačů a internetu v našem životě vytvořila perfektní místo pro lákadla, která nás právě od reálného života odvádí. V oblasti internetu tráví uživatelé největší množství času zrovna na sociálních sítích.

⁷⁸ BEDNÁŘOVÁ, Hana. Závislost na sociálních sítích. *Zdravě* [online]. 2017 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://www.zdrave.cz/dusevni-zdravi-a-psychologie/zavislost-na-socialnich-siti/>

⁷⁹ STÁTNÍ ZDRAVOTNÍ ÚSTAV. Nelátkové závislosti. *Národní zdravotnický informační portál* [online]. 2024 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://www.nzip.cz/clanek/321-nelatkovye-zavislosti-zakladni-informace>

Informace na nich a způsob, jakým je obdržujeme působí na náš mozek a hormony v něm a vyvolávají závislost.

Způsob získávání informací je prostý. Jako příklad můžeme použít sociální síť Instagram. Po otevření Instagramu se nám objeví hlavní strana se stálými příspěvky a se „Stories“, které obsahují příspěvky, které po hodinách zmizí. Jelikož Stories jsou dočasné a stálé příspěvky postupně z hlavní strany mizí, uživatel má potřebu na síti strávit čas projížděním příspěvků. Obsah na sítích je nestálý právě z toho důvodu, aby uživatel měl pocit, že pokud na nich nestráví čas, přijde o zásadní události a informace. Po tom, co jsou uživatelem shlédnuty první viditelné příspěvky, nachází tzv. Reels. Zde se jedná o cca minutová videa, které na sebe navazují. Tento koloběh videí nekončí a na rozdíl od příspěvků na hlavní straně, se nám zobrazují příspěvky vybrané algoritmem, ne příspěvky od účtů, které sledujeme.

A jak výběr těchto příspěvků probíhá? Algoritmus využívá námi zadané informace v podobě lajků, komentářů, sdílení, jiných reakcí a doby strávené na konkrétním příspěvku s konkrétním obsahem. Podle těchto faktorů je vyhodnoceno, jaké příspěvky jsou pro uživatele atraktivní a na kterých pravděpodobně stráví nejvíce času. Nakonec jsou mu doporučovány příspěvky ze stejných několika kategorií, načež se uživatel dostává do „scrollovací spirály“, kdy sleduje video za videem. Algoritmus uživateli záměrně vybírá ním oblíbená videa, tudíž je pro něj překvapivě náročné přestat.

A proč je pro něm těžké přestat a z koloběhu vypadnout? Ono tzv. scrollování příspěvky má značný vliv na náš mozek. Při scrollování jsou v našem mozku spuštěny biochemické reakce, při nichž je vylučován dopamin. Dopamin vzniká v oblasti středního mozku a řadí se mezi katecholaminy a aminové hormony. Mimo jiné se řadí také mezi tzv. hormony štěstí. V mozku hraje významnou roli v našem odměnovém systému a závislostech.⁸⁰ Dopamin se tedy také vylučuje např. při

⁸⁰ STÁTNÍ ZDRAVOTNÍ ÚSTAV. Dopamin. *Národní zdravotnický informační portál* [online]. 2024 [cit. 2024-03-12]. Dostupné z: <https://www.nzip.cz/rejstrikovy-pojem/483>

gamblingu, sportu či užívání lehkých drog. Je důležité zmínit, že člověk není závislý na videích samotných, ale na procesu získávání nových informací. Náš mozek je přemožený vyloučeným dopaminem a na jeho přebytek si zvykne. Dochází k závislosti. Po vypnutí Instagramu nastává úpadek dopaminu, kterého bylo vyloučeno nadprůměrné množství a nastává období apatie a nudy. Není tedy výjimkou, že uživatel pouhých pár minut či sekund po zavření sociální sítě se rozhodne ji znovu otevřít.

Mimo návykovost pobytu na Instagramu nám shlédnuté příspěvky ovlivňují naše názory na společenská dění. Algoritmus nejen že doporučuje příspěvky nám, ale i dalším lidem s podobnými názory a zájmy. Dostáváme se tedy do tzv. sociální bubliny,⁸¹ kde nám v našich názorech utvrzují nejen lidé na internetu, ale pravděpodobně i v reálném světě. S největší pravděpodobností se totiž naše sociální bublina tvořena spolužáky, kolegy a přáteli skládá z lidí vesměs stejně smýšlejících.

Největší riziko sociálních sítí spočívá ve filtraci nám poskytovaných informací. Je nezbytné si uvědomit, že jejich primárním cílem není poskytovat uživateli relevantní a objektivní informace, ale získat co nejvíce jeho času, která na sítích stráví. Je v našich silách tuto selekci regulovat skrze účty, které na sítích sledujeme, ovšem algoritmus je fluidní, a tak se k nám stále dostávají informace z různým, nedůvěryhodným, zdrojů. Právě kritické myšlení je důležitým aspektem, ovlivňující dopad informací na sociálních sítích. Kritické myšlení je důležité, protože v záplavě názorů a informací učí informace analyzovat, vyhodnocovat a vysvětlovat, Kultivované myšlení snižuje riziko, že člověk přijímá povrchní informace z jakéhokoliv zdroje, že myslí a jedná na základě předsudků a stereotypů.⁸²

⁸¹ STÁTNÍ ZDRAVOTNÍ ÚSTAV. Dopamin. *Národní zdravotnický informační portál* [online]. 2024 [cit. 2024-03-12]. Dostupné z: <https://www.nzip.cz/rejstrikovy-pojem/483>

⁸² GAZDA, Jan, Václav LIŠKA a Bořivoj MAREK. *Kritické myšlení: dovednost (nejen) pro 21. století*. Ilustroval Jiří NOVÁK. Praha: Nakladatelství P3K, 2019. s. 17 ISBN 978-80-87343-88-3.

2.3.2 Testy závislosti na sociálních sítích

Problém rozšíření závislosti na sociálních sítích se v posledních letech rapidně zvyšuje. V reakci na tohle rostoucí riziko začaly vznikat dotazníky dostupné veřejnosti, na nichž je možné si vypočítat a zjistit úroveň své závislosti. Často následuje výčet možností, jak se svou závislostí bojovat nebo ji alespoň omezit. Řada těchto dotazníků se dále odvolává na konkrétní webové stránky poskytující pomoc při boji se závislostí.

V rámci Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci vznikl dotazník stanovující stupeň závislosti uživatele na Instagramu. Celý proces vzniku dotazníku, sběr odpovědí od respondentů a následné vyhodnocení výsledků a stanovení závěru je detailně popsáno v jejich zprávě z cvičení psychometrie.⁸³

Další jednoduchý test závislosti na sociálních sítích byl vytvořen Školou psychologie. Tato skupina se skládá z vystudovaných psychologů, kteří ve Škole působí jako lektori. Test se skládá z 10 otázek souvisejících s respondentovým využíváním sociálních sítí a následně 4 otázky související s kategorizací respondenta. Následně je test vyhodnocen pomocí percentilu závislosti, po kterém následuje tabulka s možnými řešeními regulace závislosti („půst“ od sociálních sítí, instalace omezujícího softwaru, vymezení času na sociálních sítích apod.) a s příloženou literaturou. Ačkoliv test neslouží ke klinické diagnostice závislosti na sociálních sítích, může být pro jedince přínosným ukazatelem jeho současného stavu a může fungovat jako podnět k podniknutí dalších kroků.⁸⁴

V dnešní internetové době je velmi pozitivním úkazem, že společnost si je vědoma problému, který užívání sociálních sítí přináší a snaží se o něm nejen vzdělávat širokou veřejnost, ale nabízí i možnosti řešení tohoto problému a bojuje s ním.

⁸³ ADAMETZ, Jakub, Anna UREŠOVÁ a Sabina VODÁKOVÁ. *Škála závislosti na Instagramu* [online]. Křížkovského 512/10, Olomouc, 779 00, 2019 [cit. 2023-11-12]. Dostupné z: https://dostal.vyzkum-psychologie.cz/pmlab/zpravy/zprava0150_2.pdf. Zpráva. Univerzita Palackého, Filozofická fakulta.

⁸⁴ Test závislosti na sociálních sítích. *Škola psychologie* [online]. 2021 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: https://skolapsychologie.cz/test-zavislosti-na-socialnich-sitich-3/?entry_id=22686

Závislost na sociálních sítích může ovlivnit všechny aspekty našeho života. Proto je třeba je užívat opatrně, s rozvahou a uvědomovat si rizika, která nesou.

Na těchto platformách jsou nám prezentovány nejen zprávy, které nás co nejdéle udrží na dané platformě, ale zároveň kvůli selekci algoritmu souzní s našimi náboženskými, politickými, sociologickými či ekonomickými názory. Nabýváme tedy názoru, že jsme součástí většiny, protože „každému se musí objevovat stejný obsah“ či „každý má stejné názory“. Ačkoliv se tedy může jednat o zdánlivě neškodné platformy, mají obrovskou moc nad naší společností, jejím děním a nad našimi názory, postoji i činy a je třeba je užívat opatrně, skepticky a za aktivního užívání kritického myšlení.

3 Kritické myšlení v praxi

V přechozích částech této práce byl definován a rozebrán jak pojem kritické myšlení, tak pojem dezinformace. Pro praktické využití těchto znalostí, je nezbytné tato témata nejen propojit, ale i rozšířit problematiku o důležité aspekty, které souvisejí s rozeznáváním dezinformace. Mezi tyto aspekty patří rétorické triky, argumentační fauly a kognitivní zkreslení. Je klíčové být seznámen s těmito technikami, abychom byli schopni účinně rozeznávat dezinformaci a odhalovat manipulativní taktiky, které jsou často používány k rozšíření klamavých informací. Dále se v této části práce zaměří na postup, při kterém se kritické myšlení využívá pro hodnocení informací. Jak se identifikují dezinformace a jak je můžeme eliminovat. Následně kapitola představuje několik organizací, zabývajících se buď rozvojem kritického myšlení, nebo šířením osvěty v boji proti dezinformacím.

První část kapitoly je věnována faktorům vyskytujícím se v informacích, které na nás působí.

3.1 Faktory působící na příjemce informací

Kritické myšlení se při odhalování dezinformací soustředí na jisté znaky, které se u nich vyskytují. Tyto znaky nacházíme buď u šířitele dezinformace, u jejího příjemce či v dezinformaci samotné. Faktory mohou pramenit jak z vnějšího prostředí, tak z vnitřních dispozic jedince. Jedná se o různé manipulace s jedincem či s publikem, překrucování informací, využívání informací s chybném či zavádějícím kontextu, zneužívané mentální zkratky či žurnalistické fauly. Pro jedince je zásadní rozpoznávat a brát v úvahu tyto chyby, neboť mohou ovlivnit jak rozhodnutí ostatních, tak i především náš vlastní úsudek. Právě kritické myšlení pomáhá identifikovat a rozpoznávat tyto manipulativní techniky používané nejen k šíření dezinformací. Do chyb v argumentaci se řadí rétorické triky, kognitivní zkreslení a argumentační fauly.

Rétorické triky jsou takové výroky, jejichž smyslem je porazit či přesvědčit oponenta bez ohledu na pravdivost zastávaných názorů. Jejich podstatou bývá nenápadné porušení pravidel logického důkazu, působení na emoce místo na

rozum, případně obojí.⁸⁵ Jsou nedílnou součástí níže zmíněných argumentačních faulů.

3.1.1 Kognitivní zkreslení

Projekt Bezfaulu.net říká, že kognitivní zkreslení jsou chyby v různých myšlenkových procesech a tzv. mentální zkratky, na jejichž základě bývá vyvozován chybný závěr o různých informacích, které mozek zpracovává.⁸⁶ Vznikem těchto zkreslení bývají okolnosti, při kterých dochází ke zpracování informací. Jedná se zejména o:

- nedostatek času pro zpracování informace
- nedostatek informací nebo jejich vysvětlení
- příliš velký objem informací najednou
- selektivní paměť a ovlivnění na základě už dříve zpracovaných informací.⁸⁷

Mezi tyto zkreslení patří např.:

- 1. Konfirmační zkreslení** – tendence soustředit se na informace, které potvrzují naše již existující názory.⁸⁸ Pokud se jedná o informace, které jsou s našimi názory v rozporu, zpravidla je buď ignorujeme nebo jsme k nim mnohem skeptičtější.
- 2. Stádní efekt** – tendence přijímat myšlenky a názory, které zastávají i ostatní.⁸⁹
- 3. Stereotypizace** – usuzování vlastností jedince na základě jeho příslušnosti k nějaké skupině podle jejích skupinových vlastností.⁹⁰ Ačkoliv tento

⁸⁵ ŠEDÝ, Jiří. *Kritické myšlení*. Praha: Galén, [2021]. s. 233 ISBN 978-80-7492-543-6.

⁸⁶ BURÝŠEK, Jiří. *Bez faulu* [online]. 2019 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://bezfaulu.net/>

⁸⁷ BURÝŠEK, Jiří. Kognitivní zkreslení. *Bez faulu* [online]. 2019 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://bezfaulu.net/kognitivni-zkresleni/>

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ GAZDA, Jan, Václav LIŠKA a Bořivoj MAREK. *Kritické myšlení: dovednost (nejen) pro 21. století*. Ilustroval Jiří NOVÁK. Praha: Nakladatelství P3K, 2019. s. 54 ISBN 978-80-87343-88-3

úsuděk může být výhodný, zpravidla se zažitými stereotypy necháváme unést.

4. **Pštrosí efekt** – neboli „strčit hlavu do písku“. Jedná se o rozhodnutí ignorovat nebezpečné či nepříjemné informace. Tento efekt jde také ruku v ruce s tzv. prokrastinací, kdy jedinec záměrně ignoruje své problémy.⁹¹
5. **Heuristika dostupnosti** – Kladení důrazu na snadno dostupné informace o daném tématu.⁹² Hovoříme o informacích, co jsou nejdostupnější v naší paměti. Proto se jedná mimo jiné i o dostupnost časovou, kdy jsou pro nás relevantnější informace, se kterými jsme se setkali nedávno.
6. **Kotva a přizpůsobení** – že dotyčný přikládá vyšší význam první informaci, která se mu k danému tématu naskytla. Taková první informace je zpravidla snadno zapamatovatelná.⁹³
7. **Kognitivní slepá skvrna** – jedinec dokáže vnímat vliv kognitivních kreslení u ostatních, ale ne u sebe.⁹⁴ Jedinec je zpravidla přesvědčen o své neomylnosti a své názory prezentuje jako objektivní a správné.
8. **Konzervativní zkreslení** – jedinec systematicky přisuzuje vyšší důvěryhodnost již známým informacím před novými. Má tendenci se přiklánět ke starším, zavedeným informacím a informace novější, které jsou v rozporu s jeho názorem bagatelizuje a ignoruje.
9. **Dunningův-Krugerův efekt** – je psychologický jev, který popisuje tendenci lidí s omezenými dovednostmi nebo znalostmi k nadhodnocování svých schopností. Tito lidé mají tendenci považovat sebe sama za kompetentnější, než skutečně jsou a nejsou schopni rozpoznat své vlastní

⁹¹ BURÝŠEK, Jiří. Kognitivní zkreslení. *Bez faulu* [online]. 2019 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://bezfaulu.net/kognitivni-zkresleni/>

⁹² Tamtéž.

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ GAZDA, Jan, Václav LIŠKA a Bořivoj MAREK. *Kritické myšlení: dovednost (nejen) pro 21. století*. Ilustroval Jiří NOVÁK. Praha: Nakladatelství P3K, 2019. s. 59 ISBN 978-80-87343-88-3

nedostatky. Tento efekt je pojmenován po psychologích Davidu Dunningovi a Justinu Krugerovi, kteří ho poprvé popsali v roce 1999.⁹⁵

Další možná kognitivní zkreslení ve své literatuře Kritické myšlení uvádí Jan Gazda. Dále se nimi také zabývá projekt Bezfaulu.net.

3.1.2 Argumentační fauly

Argumentační fauly (neboli řečnické triky, argumentační klamy apod.) jsou v diskuzi používány za účelem přesvědčení oponenta či publika o správnosti tvrzení mluvčího bez ohledu na logickou platnost samotných argumentů.⁹⁶

Některé argumentační fauly jsou záměrné, k některým může docházet omylem (např. jako důsledek kognitivního zkreslení). Záměrné argumentační fauly jsou často součástí šířené propagandy.

3.1.2.1 Důraz na rozum

Jedná se o argumentační fauly, které falešně apelují na rozum a na různé chybné premisy v uvažování. Tyto fauly míří na naše zažitá představy a názory, které vznikají kognitivním zkreslením.⁹⁷ Jedná se např. o:

1. **Důraz na peníze** – dostatek peněz je příčinou, proč je tvrzení správné
2. **Důraz na neznalost** – tvrzení je pravdivé, protože dosud nebylo vyvrácené nebo obráceně je nepravdivé, protože dosud nebylo potvrzené
3. **Důraz na neznámou autoritu** – mluvčí se odvolává na neznámého vědce či experta, který za argumentem údajně stojí
4. **Důraz na tradici** – jedná se o předpoklad toho, že pokud se něco odjakživa dělalo nějakým způsobem, je to pravda

⁹⁵ ŠTECHER, Martin. *Informační gramotnost uživatelů sociálních médií*. Opava, 2021. Diplomová práce. Slezská univerzita.

⁹⁶ BURÝŠEK, Jiří. *Bez faulu* [online]. 2019 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://bezfaulu.net/>

⁹⁷ BURÝŠEK, Jiří. Argumentační zkreslení. *Bez faulu* [online]. 2019 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://bezfaulu.net/argumentacni-fauly/>

5. **Důraz na rozšířený názor** – mluvčí se odvolává na to, že tvrzení věří většina lidí, a proto je to pravda⁹⁸

3.1.2.2 Důraz na emoce

Jedná se o mimořádně manipulativní argumentační fauly, jelikož cílí na emoce, které hrají ve vytvořených představách a názorech klíčovou roli. Tyto fauly jsou také typické pro propagandu totalitních režimů.⁹⁹

1. **Zastrašování** – argument je podporován strachem z možné alternativy
2. **Lichocení** – snaha změnit názor jedince či publika ve svůj prospěch lichotkami
3. **Zesměšňování** – snaha zesměšnit oponentův argument, aby působil absurdně
4. **Vyvolání soucitu** – mluvčí zneužívá oponentova soucitu ve prospěch svého argumentu
5. **Vyvolání zášti** – vyvoláním zášti vůči oponentovi odmítá mluvčí jeho argumenty¹⁰⁰

3.1.2.3 Manipulativní obsah

Jak již vyplývá z názvu, tyto argumentační fauly se vyznačují svým manipulativním obsahem. Nejedná se o manipulaci s důkazy, ale se samotným závěrem. Manipulátor tedy může předkládat pravdivé důkazy, které ale používá společně

⁹⁸ MCCANDLESS, David. Argumentační fauly. *Občanské vzdělávání* [online]. 2012 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://www.obcanskevzdelavani.cz/work/ke-stazeni/argumentacni-fauly-A4-CB.pdf>

⁹⁹ BURÝŠEK, Jiří. Argumentační zkreslení. *Bez fauly* [online]. 2019 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://bezfaulu.net/argumentacni-fauly/>

¹⁰⁰ MCCANDLESS, David. Argumentační fauly. *Občanské vzdělávání* [online]. 2012 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://www.obcanskevzdelavani.cz/work/ke-stazeni/argumentacni-fauly-A4-CB.pdf>

s důkazy lživými, které v celku tvoří lživý výsledek. Také může pravdivé důkazy překroutit a vyvodit tak klamavý závěr.¹⁰¹ Mezi tyto fauly řadíme např.:

1. **Nevyvratitelnost** – mluvčí zastává názor, který nejde nijak vyvrátit či potvrdit
2. **Lež** – opakovaně, vědomě tvrzená nepravda
3. **Potvrzovací slepota** – mluvčí prezentuje jen důkazy, potvrzující jeho argument a protidůkazy ignoruje
4. **Účelové doplnění** – mluvčí se snaží zachránit svůj argument doplněním irelevantních a klamavých informací
5. **Zavádějící dramatizace** – mluvčí popisuje událost velmi dramaticky a detailně, s cílem vzbudit zdání, že se jedná o obvyklý jev¹⁰²

3.1.2.4 Chybná příčina

Argumentační fauly, které se ve své logice soustředí na příčiny pro určitý následek, které jsou ale chybné nebo falešné.¹⁰³

1. **Vyvrácení příčiny** – pokud nastala příčina, nemohlo dojít ani k účinku
2. **Potvrzení účinku** – účinek mohl být vyvolán pouze jednou příčinou
3. **Vytloukání klínu klínem** – mluvčí předpokládá, že vzniklá chyba může být napravena pouze další chybou
4. **Poté, tedy proto** – tvrzení, že události vzniklé po sobě musí být v příčinné souvislosti

¹⁰¹ BURÝŠEK, Jiří. Argumentační zkreslení. *Bez faulu* [online]. 2019 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://bezfaulu.net/argumentacni-fauly/>

¹⁰² MCCANDLESS, David. Argumentační fauly. *Občanské vzdělávání* [online]. 2012 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://www.obcanskevzdelavani.cz/work/ke-stazeni/argumentacni-fauly-A4-CB.pdf>

¹⁰³ BURÝŠEK, Jiří. Argumentační zkreslení. *Bez faulu* [online]. 2019 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://bezfaulu.net/argumentacni-fauly/>

5. **Společně, tedy proto** – tvrzení, že události vzniklé současně musí být v příčinné souvislosti¹⁰⁴

3.1.2.5 Chybné vyvození

Tyto fauly se soustředí pouze na důsledek, který je zapříčiněn skutečně existujícími příčinami. Důsledek je z nich ale vyvozen chybně či falešně.¹⁰⁵

1. **Příhoda** – ověřené důkazy jsou odmítnuty na základě osobní zkušenosti
2. **Všechno, nebo nic** – pokud se nedá dosáhnout perfektního výsledku, nestojí to za námahu
3. **Unáhlený kompromis** – mluvčí předpokládá, že pravdivé tvrzení spočívá v kompromisu dvou protichůdných názorů
4. **Unáhlený závěr** – mluvčí vyvodí závěr bez uvážení alternativních výkladů
5. **Klamající vzhled** – předpoklad, že pokud je něco hezké, je to i pravdivé¹⁰⁶

3.1.2.6 Chybné útoky

Tyto fauly jsou útokem na oponenta. Nesoustředí se na argumenty a důkazy předložené oponentem, ale na jeho osobu a vlastnosti. Jsou úmyslné a často i vulgární, čímž se řadí mezi nejzávažnější.¹⁰⁷

1. **Útok na osobu** – mluvčí útočí na samotnou osobu, ne na její argument
2. **Útok na nezávislost mluvčího** – závěr je odmítnut jen z toho důvodu, že protistrana má osobní zájem na jeho pravdivosti

¹⁰⁴ MCCANDLESS, David. Argumentační fauly. *Občanské vzdělávání* [online]. 2012 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://www.obcanskevzdelavani.cz/work/ke-stazeni/argumentacni-fauly-A4-CB.pdf>

¹⁰⁵ BURÝŠEK, Jiří. Argumentační zkreslení. *Bez fauly* [online]. 2019 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://bezfaulu.net/argumentacni-fauly/>

¹⁰⁶ MCCANDLESS, David. Argumentační fauly. *Občanské vzdělávání* [online]. 2012 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://www.obcanskevzdelavani.cz/work/ke-stazeni/argumentacni-fauly-A4-CB.pdf>

¹⁰⁷ BURÝŠEK, Jiří. Argumentační zkreslení. *Bez fauly* [online]. 2019 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://bezfaulu.net/argumentacni-fauly/>

3. **Útok na původ tvrzení** – mluvčí odmítá pravdivost tvrzení, z důvodu původu jeho, nebo jeho zastánce
4. **Přesunutí důkazního břemene** – mluvčí odmítne prokázat pravdivost svého tvrzení a nutí oponenta, aby mu jej vyvrátil
5. **Apel na věk** – mluvčí odmítá argumentaci oponenta kvůli jeho mladému/vysokému věku¹⁰⁸

3.2 Postup kritického myšlení

V první kapitole této práce je zmíněno, že kritické myšlení je dovednost, kterou je třeba rozvíjet celý život, adekvátně již od útlého věku. Tato dovednost se u každého jedince rozvíjí individuálně. Pro tento účel existují pravidla a postupy určující správné praktikování kritického myšlení. Bratři Radkin a František Honzákovi ve své literatuře *Čas psychopatů* uvádí Pravidla a postupy životní filozofie podle zásad kritického myšlení. Mezi tyto zásady řadí:¹⁰⁹

1. Podporovat „bdělost“ připomínající lidem, že nejsou automaty a že také tak nemají žít
2. Podporovat smysl pro osobní zodpovědnost
3. Odrazovat i od nejmenších přestupků, podvodů a pomluv
4. Naučit se rozeznávat mezi oprávněnou a neoprávněnou autoritou a umět se k nim správně chovat
5. Podporovat kritické myšlení od dětství po celý život
6. Oceňovat sociální vzory včetně těch nejnižší stojících
7. Být citlivý na podléhání některé sociální normě
8. Posilovat ochotu připustit vlastní chyby

¹⁰⁸ MCCANDLESS, David. Argumentační fauly. *Občanské vzdělávání* [online]. 2012 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://www.obcanskevzdelavani.cz/work/ke-stazeni/argumentacni-fauly-A4-CB.pdf>

¹⁰⁹ HONZÁK, Radkin a HONZÁK, František. *Čas psychopatů*. Praha: Galén, [2018]. ISBN 978-80-7492-384-5.

9. Nikdy nepřipustit obětování vlastního já, své osobní svobody, za pocit bezpečí.

Při konfrontaci s novou informací je třeba ji nejprve prověřit, vyhodnotit a až posléze si vytvořit názor. Právě proto existují jisté návody, jak adekvátně postupovat a pracovat s kritickým myšlením. V této práci jsem se rozhodla uvést 2 tyto postupy. První zmíněný postup souvisí s prací kritického myšlení jako celku. Jedná se o prezentaci jednotlivých fází, ze kterých se skládá celý proces používání kritického myšlení. Druhý postup hovoří o tom, jak ověřovat informace na internetu. Po představení obou těchto postupů budou následně porovnány a vyhodnoceny.

3.2.1 Fáze kritického myšlení

Jiří Šedý ve své publikaci *Kritické myšlení* uvádí následující fáze:¹¹⁰

1. **Formulace a položení otázky** – Před vlastním výzkumem je důležité jasně definovat cíle, předmět a formulaci otázek. Je potřeba provést pečlivou analýzu a ověření argumentů. Zároveň si musíme stanovit, co se snažíme dokázat či vyvrátit
2. **Sběr relevantních dat** – jedná se o proces shromažďování dat, který je nejen časově, ale často i finančně náročný. Snažíme se seskupit známé informace a další možné informační zdroje a vyřadit fakta smyšlená.
3. **Analýza zdrojů** – zahrnuje posouzení kvality a způsobu, jakým byly informace v těchto pramenech získány. Mimo to je nezbytné zkoumat použité myšlenkové postupy definice použité v úvahách, základní předpoklady a jejich důsledky, kontext, ve kterém byla úvaha provedena, a hlediska, která informovala použité přístupy. Je rozhodující vybrat skutečně relevantní informace, neboť i při dostatku relevantních dat může dojít k nerozumným rozhodnutím. To je způsobeno možným omylem při určování, která fakta jsou skutečně důležitá.

¹¹⁰ ŠEDÝ, Jiří. *Kritické myšlení*. Praha: Galén, [2021]. s. 288-291 ISBN 978-80-7492-543-6.

- 4. Hodnocení zdrojů** – skládá se z několika dílčích částí, na které je třeba se zaměřit. Jedná se zejména o autora, datum vydání publikace, vydavatel publikace, čtenář publikace, publikací sdělované informace, zdroje v publikaci a ohlas. Při hodnocení jednotlivých částí je třeba si pokládat kritické otázky. Pomocí odpovědí na tyto otázky si dokážeme udělat komplexní přehled o věrohodnosti zdroje. Ptáme se např. na kvalifikaci autora, jaké publikace píše, komu je publikace určena, zda je náležitě odcitována, zda je autorův pohled na problematiku objektivní či jak publikaci hodnotí kritika.
- 5. Uspořádání pramenů** – vybrané relevantní informace uspořádáme a rozčleníme tak, abychom se všemi částmi mohli pracovat jednoznačným a přehledným způsobem¹¹¹
- 6. Vyvození závěru** – Při vyvozování závěru je důležité postupovat kriticky a logicky zpracovat výchozí informace. Cílem je dosáhnout názoru, který následně zastáváme nebo podle kterého jednáme, a který můžeme v budoucnu přizpůsobit novým informacím.

3.2.2 Ověřování informací na internetu

Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, internet se v dnešní době řadí k primárním zdrojům, ze kterých čerpáme informace. Tyto informace mohou být do veřejného kybernetického prostoru vkládány prakticky kýmkoliv. Proto je pro příjemce informací z virtuálního prostředí důležité být schopen regulovat nejen z jakých zdrojů informace přijímá, ale i zdali jsou pravdivé, klamavé nebo např. manipulativní.

Petr Nutil, český žurnalista a zakladatel webu Manipulátoři.cz, jehož hlavním cílem je vyvracení hoaxů a jejich zavádění do hoaxové databáze, ve své literatuře Média, lži a příliš rychlý mozek uvádí postup, jak za pomoci kritického myšlení úspěšně a efektivně ověřit informace na internetu.

¹¹¹ Tamtéž. s. 291

- 1. Zjistit, z jakého zdroje pochází** – jinými slovy posoudit relevanci zdroje. Soustředit se na jakém webu byla informace zveřejněna. Zhodnotit, na co se web soustředí, co jsou jeho cíle, jaká je jeho agenda. Je také třeba rozlišovat, zdali je zdroj informace komerční či veřejnoprávní. Pokud má zdroj jednoho majitele, je žádoucí předpokládat, že bude publikovat informace podporující jeho agendu a veřejnou image.
- 2. Obsahuje zpráva dohledatelné zdroje informací, ze kterých čerpá?** – Pokud zpráva neobsahuje zdroje, ze kterých informaci čerpá, je třeba se mít na pozoru, jelikož se může jednat o informaci zcela smyšlenou. Ovšem ne vždy je to tak přímočaré. Zavádějící média často odkazují mezi sebou na jiné články zdánlivě potvrzující relevanci informací. Nebojí se taky odvolávat na anonymní vědce nebo informace čerpají ze zahraničních irelevantních médií.
- 3. Nejde už o dávno vyvrácený hoax?** – Hoaxy se zpravidla opakují. Často se na internetu šíří fotky či články, které byly prověřené 10 let zpátky. Tyto vyvrácené hoaxy je možné najít ve veřejných databázích hoaxů, jako je např. Hoax.cz, Manipuátoři.cz nebo Demagog.
- 4. Obsahuje zpráva fotografie nebo videa?** – Videa i fotografie jsou často součástí šířených dezinformací, nebo přidávají na atraktivnosti i autenticitě. Zpravidla jsou vytrženy z kontextu a získávají zcela jiný význam. Současné hoaxy velmi často obsahují videa rádoby pořízená z války na Ukrajině. Videa ale často pocházejí z úplně jiného konfliktu a jsou šířena v rámci propagandy podporující jednu či druhou stranu. Proto je třeba si ověřovat i jejich původ. Můžeme použít buď výše zmíněné weby nebo můžeme obrázek zadat např. do Google Images.
- 5. Není fotografie upravená?** – Na fotografiích mohou dezinformátoři např. měnit nápisy na tabulích, měnit vlajky, které lidi na fotce drží nebo spojovat více obrázků dohromady pro vytvoření jiného kontextu. Tyto změny můžeme opět najít ve vedených databázích hoaxů, či na webu Fotoforensics.com.
- 6. Podezřelé okolnosti** – šířené dezinformace se snaží zaujmout. Dosahují toho působením na naše emoce, jejich naléhavostí, útokem na nepřítele,

varování před přehnanými následky či zveřejněním utajovaných informací. Některé tyto prvky můžeme řadit k již zmíněným argumentačním faulům.

- 7. Analyzujte samotné sdělení** – k úspěšné analýze sdělení je třeba si položit 5 základních otázek. Kdo, co komu, jak a proč. Tyto základní otázky nám odpovídají na hlavní fakta šířené informace. Kdo informaci šíří a jaké jsou jeho záměry? Co je obsahem článku? Jsou informace vyvážené a nabízí více pohledu na problematiku? Na jakou cílovou skupinu informace cílí? Snaží se autor ve čtenáři vzbudit emoce? Jaký je důvod šíření článku? Sleduje tím autor svůj vlastní prospěch? Tyto otázky se nám snaží poskytnout objektivní pohled na informaci šířenou médii. Po jejich položení a následném zodpovězení bychom měli mít dostatek faktů na úspěšné vyhodnocení informace.

Tyto dva postupy se liší v přístupu k analýze informací a identifikaci dezinformací. Zatímco postup dělící jednotlivé fáze kritického myšlení se více zaměřuje na systematický a kritický přístup k sběru, analýze a vyhodnocení informací s důrazem na relevantnost zdrojů a kvalitu dat, postup stanoven pro ověřování informací na internetu se zaměřuje na identifikaci možných rizik a manipulací spojených s šířením dezinformací. Postup ověřování informací klade důraz na posouzení důvěryhodnosti zdrojů a ověření autenticity informací, zatímco jednotlivé fáze kritického myšlení se více soustředí na analýzu argumentů a logické vyvození závěrů na základě dostupných dat.

Nicméně, oba postupy se shodují v důležitosti kritického myšlení a zvážení důvěryhodnosti informačních zdrojů. Oba zdůrazňují potřebu pečlivé analýzy, hodnocení a vyhodnocení informací před vyvozením závěrů. Obě metody také zdůrazňují nutnost seznámení se s různými formami dezinformací a manipulací, aby bylo možné rozpoznat a vyhýbat se jim v praxi.

3.2.2.1 Kritické čtení

V rámci kritického myšlení si můžeme dovolit nemít názor, respektive odmítnout si ho utvořit do té doby, než získáme dostatek skutečných a relevantních faktů.

Základem je klást si otázky, aktivně přemýšlet nad informacemi, které nám přicházejí a nedat na první dojem. Nutil uvádí, že podstatou kritického myšlení je selektivní ověřování hypotéz. Dále si být vědom, že selský rozum není dostatečným prostředkem pro vložení důvěry v nové informace.¹¹² Kritické čtení je prostředkem kritického myšlení.

3.3 Preventivní a vzdělávací projekty

Jak v České republice, tak v zahraničí, působí celá řada projektů zabývajících se vzděláváním veřejnosti v okruhu mediální a kybernetické gramotnosti. Tyto projekty vykonávají činnost vzdělávací, preventivní, intervenční či osvětovou. Každopádně je nutno podotknout, že množství osvěty v rámci kritického myšlení není ani zdaleka tak rozsáhlý a intenzivní, jako v rámci osvěty dezinformační a kybernetické.

3.3.1 Bezfaulu.net

Jedná se o analytický server zabývajících se argumentačními fauly, manipulacemi a zkresleními ve zpracování informací.¹¹³ Tento projekt je zaměřen na vzdělávání veřejnosti v problematice argumentačních faulů manipulativních technikách a dezinformacích. Tedy jejich výskytu, typech a formách, ve kterých se vyskytují. Dále je jejich cílem zvýšit kvalitu veřejné a politické diskuze. Politici by měli být schopni věcně a sofistikovaně vést debatu bez rétorických triků či manipulací. Proto se tento projekt mimo jiné zabývá upozorňováním na argumentační fauly politiků. Dále nabízejí veřejnosti přehled jednotlivých problematik a jejich vysvětlení v jednotlivých „knihovnách“. Jedná se o knihovnu argumentačních faulů, kognitivních zkreslení, mediálních faulů a statistických faulů. Projekt je veden Jiřím Burýškem, českým novinářem, který se mimo tento projekt zabývá

¹¹² NUTIL, Petr. *Média lži a příliš rychlý mozek: průvodce postpravdivým světem*. Praha: Grada, 2018. s. 119 ISBN 978-80-271-0716-2.

¹¹³ BURÝŠEK, Jiří. O nás. *Bez faulu* [online]. 2019 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://bezfaulu.net/o-nas/>

svým YouTube kanálem „Jirka vysvětluje věci“. Na tomto kanále rozebírá problematiku jak lehčího charakteru (např. účinky kávy či alkoholu na lidský organismus), tak témata závažná (diktatura, jaderné zbraně či podvody), které je schopen běžnému divákovi předat zajímavou a zábavnou formou.

3.3.2 Projekt E-Bezpečí

Je národní projekt prevence rizikového chování v online prostředí. Zaměřuje se na prevenci, vzdělávání, výzkum, intervenci a osvětu spojenou s rizikovým chováním na internetu. V rámci vzdělávacích akcí projekt navštěvuje střední a základní školy, kde vzdělává jak žáky, tak učitele. Mimo to projekt poskytuje poradnu pro oběti kybernetické kriminality a v posledních letech se také věnuje prevenci v oblasti rozvoje a vlivu umělé inteligence. V oblasti prevence kybernetické kriminality je stěžejním článkem uznávaným i Policií České republiky a Ministerstvy vnitra i školství. Za svou činnost také získal řadu ocenění např. Křišťálovou lupu či Evropskou cenu prevence kriminality. Projekt vznikl pod Centrem prevence rizikové virtuální komunikace, které spadá pod Pedagogickou fakultu Univerzity Palackého v Olomouci.

Projekt E-Bezpečí se specializuje zejména na kyberšikanu, sexting, kybergrooming, kyberstalking a stalking, rizika sociálních sítí, online závislosti, zneužití osobních údajů v prostředí elektronických médií a v neposlední řadě na hoaxy, spamy a fake news.¹¹⁴

3.3.3 Demagog

Jedná se o „unikátní nezávislou factcheckingovou platformou, která má za cíl kultivovat veřejnou debatu v naší zemi, a to zejména prostřednictvím ověřování

¹¹⁴ CENTRUM PREVENCE RIZIKOVÉ VIRTUÁLNÍ KOMUNIKACE. Informace o projektu. *E-Bezpečí* [online]. 2011–2022 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/o-projektu/oprojektu>

faktických tvrzení politické elity.“¹¹⁵ Tento projekt vznikl v roce 2012 v návaznosti na jeho slovenskou verzi, která byla stvořena na Masarykově univerzitě v Brně. Cílem spolku je poukazovat na nepravdivá a manipulativní vyjádření politiků. Spolek monitoruje politické debaty, přičemž jednotlivé politické výroky následně analyzuje a výsledky zveřejňuje. Mimo analýzu politických výroků se web demagog také soustředí na vyvracení hoaxů šířených na internetu. Jeho nestrannost zajišťuje jeho neziskovost, dobrovolnost a etický kodex, zveřejněný na jejich stránkách společně s metodologií, kterou se při analýze řídí.¹¹⁶

3.3.4 NÚKIB

Národní úřad pro kybernetickou a informační bezpečnost je ústředním správním orgánem pro kybernetickou bezpečnost včetně ochrany utajovaných informací v oblasti informačních a komunikačních systémů a kryptografické ochrany.¹¹⁷ Úřad zajišťuje celou řadu činností, mezi které patří např. výzkum a vývoj v oblasti kybernetické bezpečnosti, činnost Vládního CERT České republiky či prevenci před kybernetickými hrozbami proti prvkům kritické informační infrastruktury. Mimo to se ale také soustředí na osvětovou a vzdělávací činnost v oblasti kybernetické bezpečnosti. V rámci té byl sestaven online kurz „Bezpečně v kyber!“, který byl vytvořen ve spolupráci s MŠMT. Skládá se z 13 okruhů věnovaných kybernetické bezpečnosti a rizikovým jevům a ze 4 okruhů věnovaných mediální výchově. Jedná se tedy o vzdělávací kurz, který slouží k rozvoji orientace v kybernetickém prostoru a odhalování jeho hrozeb.¹¹⁸

¹¹⁵ O nás. Demagog [online]. 2020 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://demagog.cz/stranka/o-nas>

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ O nás. *Národní úřad pro kybernetickou a informační bezpečnost* [online]. 2017 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://nukib.gov.cz/cs/o-nukib/>

¹¹⁸ Bezpečně v kyber. *Národní úřad pro kybernetickou a informační bezpečnost* [online]. 2021 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://osveta.nukib.cz/course/view.php?id=84>

3.3.5 Kurzy kritického myšlení

V České republice tvoří největší vzdělávací a osvětovou část program Čtením a psaním ke kritickému myšlení. Ovšem ani tento program nemá české kořeny a vzešel jako součást Amerického programu Reading and Writing for Critical Thinking (RWCT). Program RWCT vyvinulo roku 1997 Consorciium for Democratic Pedagogy a jeho cílem bylo rozvíjet demokracii a občanskou společnost prostřednictvím rozvoje kritického myšlení. Program byl soustředěn do střední a východní Evropy, konkrétně do států dříve patřících do východního bloku. V rámci bývalého komunistického režimu byl rozvoj kritického myšlení výrazně potlačován a tento program měl za cíl jej opět nastartovat.¹¹⁹

Kurz pracuje s tzv. třífázovým cyklem učení: evokace, uvědomění si významu informací a reflexe. Studenti tedy prve formulují své vlastní informace a pojetí o řešeném tématu, následně jsou konfrontováni s novými informacemi o tématu, a nakonec dochází k rozvinutí povědomí a možné změně názorů, které jsou diskutovány s učitelem. Kurz se soustředí buď na vzdělávání učitelů, kteří tento cyklus s žáky praktikují nebo na vzdělávání žáků samotných.

Mimo tento program pořádá kurzy kritického myšlení v České republice Univerzita Palackého v Olomouci v rámci celoživotního vzdělávání.

Pokud by mělo dojít na srovnání edukačních možností v oblasti dezinformací, diskuzních faulů či kybernetického prostoru v poměru ke kritickému myšlení, výsledek by byl nejméně pochmurný. Ačkoliv je kritické myšlení stěžejním faktorem v rozvoji jedince a jeho charakteru, nedostává se mu patřičného věhlasu a není na něj dbán dostatečný zřetel.

¹¹⁹ O programu. *Kritické myšlení* [online]. [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://kritickemysleni.cz/o-programu/>

4 Empirická část

Teoretická část se soustředila na rozbor pojmů kritické myšlení a dezinformace. Tím nám poskytla základy pro vytvoření vhodných nástrojů ke zkoumání vlivu kritického myšlení a dezinformací v praxi. Předmětem empirické části je vliv dezinformací na veřejné mínění a možné využití kritického myšlení při jejich identifikaci.

4.1 Stanovení cílů

Hlavním cílem výzkumného šetření je analyzovat schopnost respondentů využít kritické myšlení při identifikaci dezinformací. Dílčím cílem je zjistit vliv dezinformací na veřejné mínění.

4.2 Hypotézy

Pro výzkumné šetření byly zvoleny tři hypotézy, které budou pomocí výsledků a následné analýzy dotazníkového šetření potvrzeny nebo vyvráceny. Tyto hypotézy jsou formulovány na základě předpokladů uvedených na předchozích stránkách

H1: Většina probantů dokáže pojem dezinformace a kritické myšlení jasně vymezit

H2: Vyšší vzdělání je důležitým předpokladem pro identifikaci dezinformace

H3: Věk respondenta je jedním z hlavních faktorů, který ovlivňuje výběr primárního zdroje informací.

4.3 Metodologie

Pro potřeby výzkumu byly použity dotazovací metody (dotazníkové šetření). Jednalo se tedy o kvantitativní typ výzkumu. Tato metoda má jak svá pozitiva, tak svá negativa. Mezi pozitivem dotazníkového šetření je jeho velká dosažitelnost mezi respondenty. Jedná se o ekonomicky nenáročnou formu sběru výsledků výzkumu. Zároveň nejsou respondenti ovlivňováni tazatelem a mohou se před

odpovědí rozmyslet. Negativním faktorem je možná misinterpretace položených otázek. Zároveň se zde vyskytuje riziko nízké návratnosti dotazníků. Otázky v dotazníku byly vytvořeny na základě předchozí literární rešerše pro teoretickou část a v rámci stanoveného předmětu a cíle výzkumu..

Dotazník byl vytvořen na webu Survio.com. Dále byl distribuován pomocí internetového odkazu do ročníkových skupin univerzit na aplikaci WhatsApp. Mimo tyto skupiny byl odkaz dostupný na mém osobním účtu v aplikacích Facebook a Instagram, kde měli respondenti možnost odkaz rozkliknout. U odkazu byla na všech platformách přiložena zpráva zdůrazňující, že dotazník je určen pouze pro studenty vysokých škol. Důvodem pro tento způsob distribuce dotazníků byla jeho velký dosah mezi respondenty z různých univerzit. Sběr dat probíhal od 27. 2. 2024 do 3. 3. 2024. Respondenti odpovídali během prvních 24 hodin a během prvního rozeslání odkazu se vrátilo dostatek vyplněných dotazníků zpět.

Dotazník obsahoval 13 položek. Položky číslo 2, 4, 5, 7, 8, 11, 12 a 13 byly uzavřené otázky s jednou možnou odpovědí. Položky číslo 1, 3, 6, 10 byly polouzavřenou otázkou, kde bylo možné označit pouze jednu odpověď, nebo uvést odpověď vlastní. Vlastní odpověď byla označena pod pojmem „Jiná“. Položka číslo 9 byla otevřená otázka.

4.4 Charakteristika výzkumného vzorku

V rámci plánování empirické části byla vymezena skupina respondentů, na kterou se výzkum soustředí. Tato skupina byla vymezena na studenty vysokých škol studujících Policejní akademii České republiky v Praze, Univerzitu Palackého v Olomouci, Masarykovu univerzitu, Univerzitu Karlovu, VŠE, ČVUT a VUT. Největší návratnost je předpokládána od studentů studujících Policejní akademii a Univerzitu Palackého v Olomouci.

U kritického myšlení se jedná o kompetenci, která souvisí se vzděláním. Proto je předpoklad, že vyššího vzdělání respondentů by mělo hrát důležitou roli v jejich užívání kritického myšlení a v informačním chování. Zároveň je třeba brát v potaz

Dunning-Krugerův efekt. Jeho podstatou je, že jedinci si myslí, že jsou v nějakém ohledu zdatnější, než doopravdy jsou. Výsledky dotazníkového šetření by měly alespoň částečně prozkoumat, zda se tento efekt u tohoto výzkumného vzorku také vyskytuje.

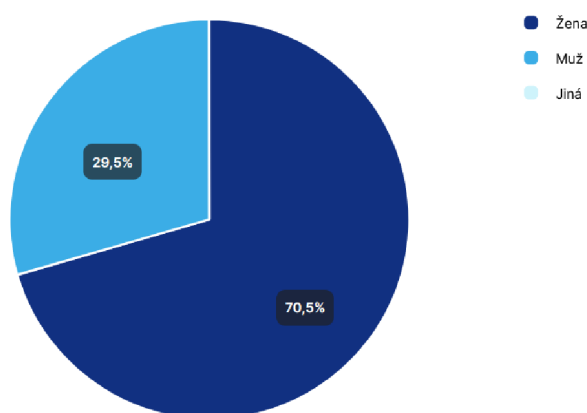
4.5 Vyhodnocení průzkumu a analýza dat

V následující části se práce věnuje popisu výsledků rozeslaného dotazníku. Dotazník dosáhl celkem 146 návštěv. Dohromady byl dotazník dokončen 111 respondenty a 35 dotazník nezapočalo. Míra dokončení dotazníku tedy činí 76 %. Z vyplněných 111 dotazníků bylo 5 vyřazeno. Důvodem pro vyřazení bylo, že respondenti nespádali do vymezeného okruhu studentů či absolventů vysoké školy. 100 % respondentů se k dotazníku dostali skrze rozeslaný přímý odkaz. Výsledný výzkumný vzorek tedy činí 106 platných odpovědí na dotazníku „Vliv dezinformací na veřejné mínění a možné využití kritického myšlení při jejich identifikaci“. První 3 otázky dotazníku měly za úkol rozdělit respondenty do jednotlivých kategorií podle pohlaví, věku a vzdělání.

Dotazníkového šetření se celkem zúčastnilo 70,5 % žen a 29,5 % mužů. Vzhledem ke kontroverzní situaci s možnou identifikací pohlaví byla přidána možnost „Jiná“, ke které se nepřihlásil žádný respondent.

Obrázek 1- Pohlaví

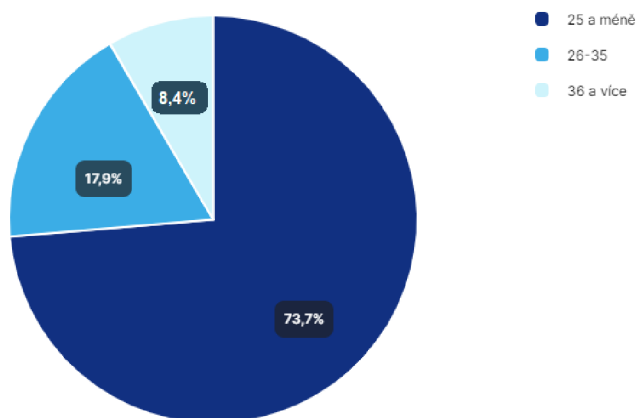
1. Pohlaví?

Následující otázka rozděluje respondenti podle věku. Téměř tři čtvrtina respondentů, 76 %, je mladší 26 let. 17,9 % účastníků je ve věku 26-35 let a pouhých 8,4 % je 36 let a více.

Obrázek 2 - Věk

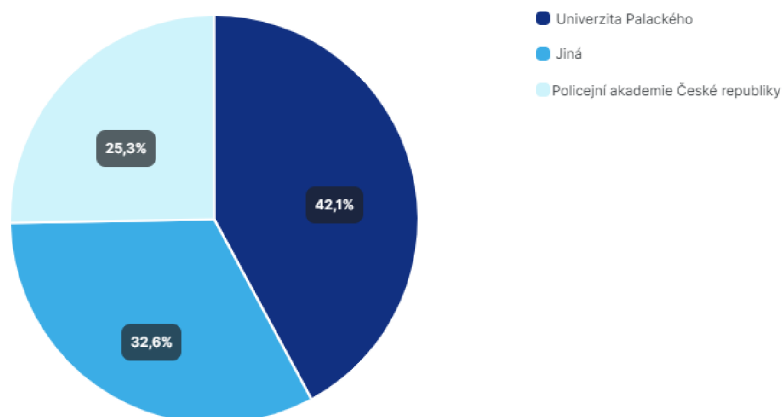
2. Věk

Poslední demografickou otázkou bylo rozdělení respondentů podle vysoké školy, na které studují. Kvůli předpokladu největší návratnosti ze škol Policejní akademie a Univerzita Palackého byly tyto stanoveny jako samostatné odpovědi. Zbytek zapojených škol spadalo do kategorie „Jiné“. Většina respondentů byla z Univerzity Palackého v Olomouci a celkem tvoří 42,1 %. Respondenti z Policejní akademie tvoří 25,3 % z celkového vzorku. Respondenti ze zbytku škol tvoří 32,6 %. Většina z této kategorie ovšem byla z Masarykovy univerzity a tvořila 18,4 % respondentů.

Obrázek 3 - Vzdělání

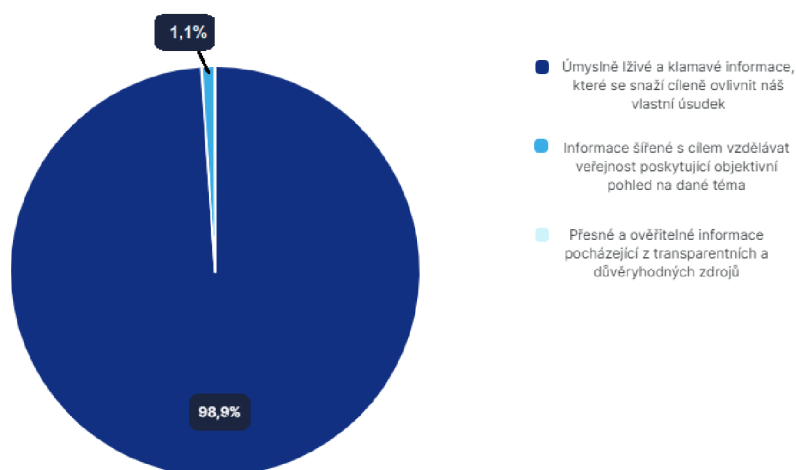
3. Vzdělání

Následující otázka měla za cíl zjistit, zda respondenti mají představu o tom, co skutečně jsou dezinformace. Ze 3 možností definice dezinformace byla správná pouze jedna, kterou vybralo 98,9 % respondentů. Tato definice je uváděna na webu projektu E-Bezpečí. Pouze 1,1 % respondentů zvolila odpověď jinou, nesprávnou.

Obrázek 4 - Co je podle Vás definice dezinformace?

4. Co je podle vás definice dezinformace?

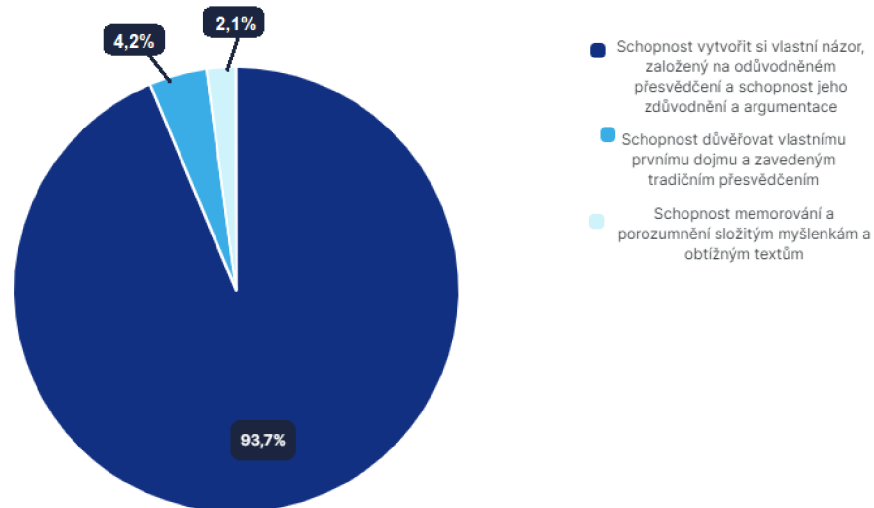

Otázka č. 5 navazuje na předchozí. I zde je jejích cílem zjistit povědomí respondentů o reálném pojetí zmíněného termínu. Opět byla pouze jedna odpověď správná. 93,7 % respondentů zvolila odpověď správnou, která obsahuje

definici kritického myšlení, uváděnou organizací Symposia, která se zabývá podporou vzdělávání v oblasti etiky, charakteru a kritického myšlení. Zbýlých 6,3 % zvolilo odpovědi špatné.

Obrázek 5 - Co je podle Vás definice kritického myšlení?

5. Co je podle Vás definice kritického myšlení?

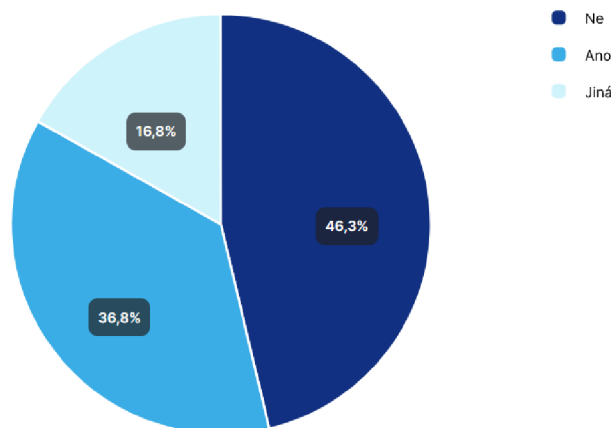
Následující otázka se zaměřovala na schopnost respondentů odhalit dezinformaci od pravdivých informací. Téměř polovina respondentů, 46,3 % řekla, že si nemyslí, že dokážou jednoznačně rozeznat dezinformaci. 36,8 % studentů si myslí, že dezinformaci jednoznačně odhalit dokáže a 16,8 % respondentů zvolila odpověď „Jiná“. V této možnosti se nejčastěji objevily následující odpovědi:

- „Ano, na 90 %“
- „Záleží na konkrétní dezinformaci“
- „Myslím, že je to čím dál těžší s AI už to není tak jasné, co je pravdivé a co ne“

Z těchto odpovědí lze usuzovat, že většina respondentů si spíše myslí, že dokáže dezinformaci rozeznat, ale za jistých podmínek, např. když je dezinformace více očividná.

Obrázek 6 - Myslíte si, že dokážete jednoznačně rozeznat pravdivou informaci od dezinformace?

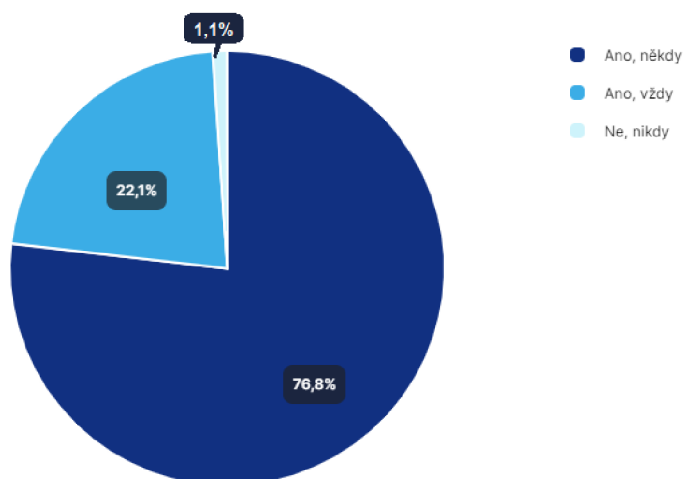
6. Myslíte si, že dokážete jednoznačně rozeznat pravdivou informaci od dezinformace?

Tato otázka zjišťovala, zdali si respondenti ověřují informace. Většina, 76,8 %, si informace ověřuje, ale pouze někdy. Téměř čtvrtina uvedla, 22,1 %, že si informace ověřuje vždy a 1,1 % respondentů uvedlo, že si informace neověřuje nikdy.

Obrázek 7 - Ověřujete si získané informace?

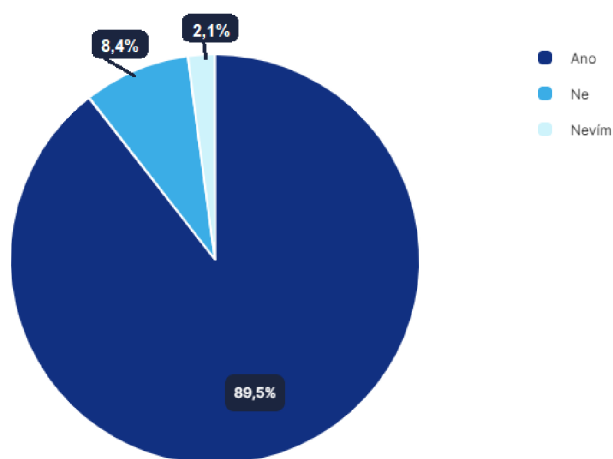
7. Ověřujete si získané informace?

U následující otázky, která zkoumá, zdali respondenti považují kritické myšlení za klíčový faktor při rozpoznávání dezinformace 89,5 % respondentů souhlasí, že kritické myšlení při rozpoznávání dezinformace významné je. 8,4 % respondentů odpovědělo záporně a 2,1 % neví.

Obrázek 8 - Považujete kritické myšlení za klíčový faktor při rozpoznávání dezinformace?

8. Považujete kritické myšlení za klíčový faktor, při rozpoznávání dezinformace?

Otázka číslo 9 zkoumá, z jakých zdrojů respondenti primárně čerpají informace. Jednalo se o otázku otevřenou, tedy každý měl možnost se volně vyjádřit. Výše uvedený graf znázorňuje, kolikrát se procentuálně daný výraz v odpovědích vyskytl. Jelikož se jednalo o odpověď otevřenou, respondenti uvedli jeden či více výrazů. Přičemž nejčastěji se jednalo o kombinace:

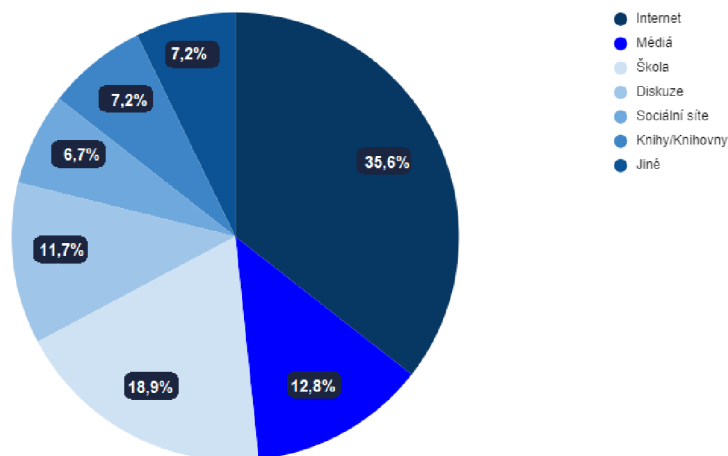
- Internet, škola
- Internet, diskuze (s přáteli/kolegy/rodinou)
- Internet, média
- Škola, internet, média
- Škola, diskuze, knihy

Jak z grafu, tak z těchto odpovědí kombinující jednotlivé možnosti lze jednoznačně usoudit, že primárním zdrojem je internet. Ten je většinou doplněn sekundárním zdrojem, nejčastěji v podobě školy, diskuzí se sociální skupinou jedince či médií. Zároveň většina odpovědí neobsahujících internet (tedy

kombinace škola/diskuze/knihy/média) byly uvedeny respondenty ve věkové kategorii 35 a více.

Obrázek 9 - Z jakých zdrojů primárně čerpáte informace?

9. Z jakých zdrojů primárně čerpáte informace?

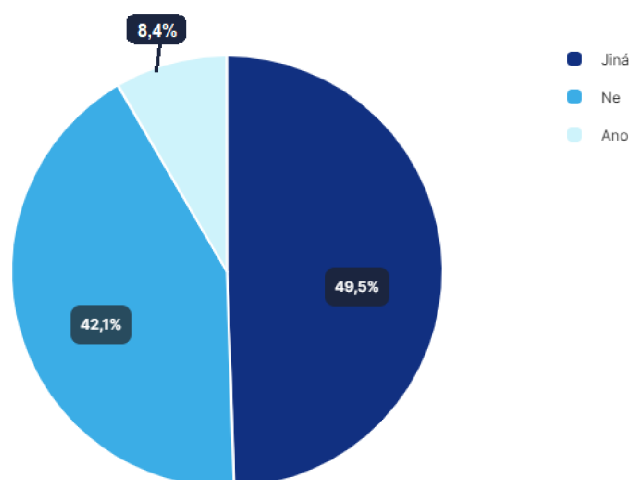
Další otázka zkoumala, jak moc respondenti věří informacím šířeným na sociálních sítích. 42,1 % respondentů informacím šířených na sociálních sítích vůbec nevěří a pouhých 8,4 % informacích věří. Téměř polovina respondentů, tedy 49,5 % zvolila odpověď „Jiná“. Zde respondenti odpověděli např.:

- „Záleží na typu informace“
- „Většinou ano, ale koukám se na ně s odstupem“
- „Záleží na zdroji informace“
- „Záleží na obsahu informace a na jakých profilech je dostupná“

Odpovědi respondentů odpovídajících touto odpovědí se shodují, že záleží na profilu uvádějícím danou informaci a na obsahu této informace.

Obrázek 10 – Věříte informacím šířeným na sociálních sítích?

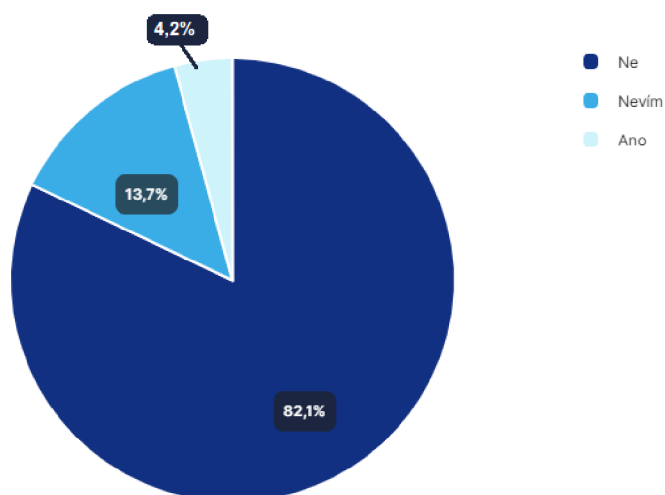
10. Věříte informacím šířeným na sociálních sítích?

Otázka má za cíl zjistit, jak se respondenti cítí informováni v oblasti kritického myšlení. Z respondentů 82,1 % říká, že v České republice není rozvinuta dostatečná diskuze o kritickém myšlení. Dalších 13,7 % neví a zbylých 4,2 % považuje téma kritického myšlení za dostatečně diskutované.

Obrázek 11 - Je podle Vás v České republice dostatečná osvěta o rozvoji a využití kritického myšlení?

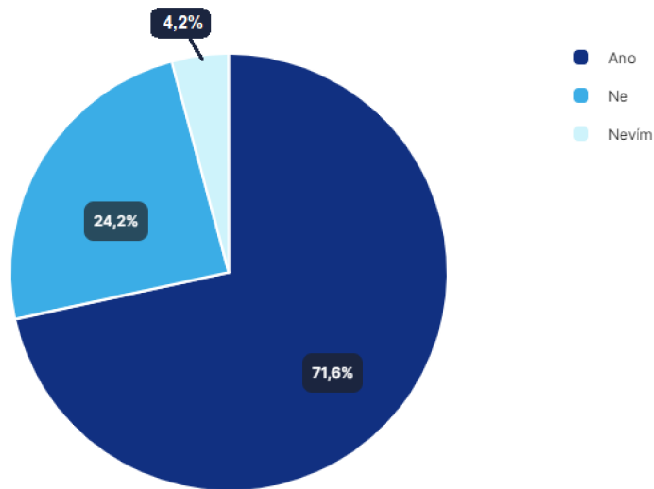
11. Je podle Vás v České republice dostatečná "osvěta" o rozvoji a využití kritického myšlení?

Důvěra většiny respondentů ve veřejné instituce, 71,6 %, je ovlivněna šířenými dezinformacemi. Téměř čtvrtina, 24,2 %, se ovlivněna necítí a zbylých 4,2 % neví.

Obrázek 12 - Má šíření dezinformací vliv na Vaši úroveň důvěry v informace šířené veřejnými institucemi?

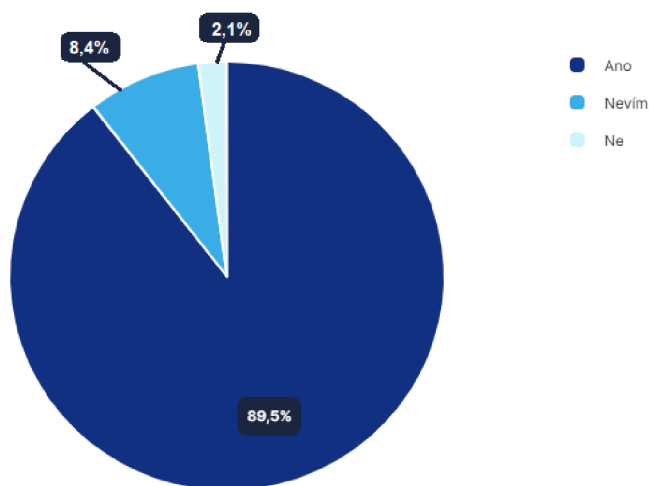
12. Má šíření dezinformací vliv na Vaši úroveň důvěry v informace šířené veřejnými institucemi?

Tato otázka byla zařazena do dotazníku po přechodím výzkumu pro teoretickou část této práce. Z respondentů si 89,5 % myslí, že nauka o kritickém myšlení by se měla zařadit do vzdělávacího procesu. 8,4 % s otázkou nesouhlasí a zbylých 2,1 % se zdrželo odpovědi.

Obrázek 13 - Měla by se podle Vás zařadit nauka o kritickém myšlení do osnov vzdělávacího systému?

13. Měla by se podle Vás zařadit nauka o kritickém myšlení do osnov vzdělávacího systému?

4.6 Zhodnocení průzkumu

Forma dotazníkového průzkumu se prokázala jako účinná, ačkoliv měla i své nevýhody. Mezi ty patřila zejména absence možnosti komunikace s respondenty. Dále by u některých otázek bylo žádoucí zjednodušit či konkretizovat formulaci. Výhodou byla jednoduchá distribuce dotazníku společně s velkou a rychlou návratností dotazníku.

H1: Většina probantů dokáže pojem dezinformace a kritické myšlení jasně vymezit

Na základě odpovědí na otázky 4 a 5 byla potvrzena hypotéza H1. Správně na tyto otázky odpovědělo 98,9 % a 93,7 % respondentů. Většina probantů tedy dokáže pojmy dezinformace a kritické myšlení jasně vymezit.

H2: Vyšší vzdělání je důležitým předpokladem pro identifikaci dezinformace

Otázky zaměřené na ověření H2 byly zejména 6, 7 a 10. Na základě odpovědí získaných od respondentů byla tato hypotéza potvrzena. Z vysokoškolských studentů si 98,9 % ověřuje získané informace, ačkoliv část pouze někdy. Zároveň se ze získaných odpovědí dá předpokládat, že vyšší vzdělání má vliv i na důvěru respondentů v informace šířené na sociálních sítích. Této problematice se věnovala otázka číslo 10 a studenti vysokých škol informacím ze sociálních sítí buď nevěří, nebo se soustředí na její zdroj či obsah. Při získávání informací z tohoto zdroje tedy na ně nahlíží skepticky. Z odpovědí odkazujících na zdroj a obsah informace usuzují, že respondenti užívají kritické myšlení.

H3: Věk respondenta je jedním z hlavních faktorů, který ovlivňuje výběr primárního zdroje informací.

Hypotéza H3 byla potvrzena převážně otázkou č. 9. Téměř všichni respondenti, kteří uvedli, že mezi jejich primární zdroje patří jiné než internet a sociální sítě spadali do věkové kategorie 36 a více. Naopak v největší obsažené věkové kategorii 25 a méně se vyskytovalo nejvíce odpovědí obsahující internet a sociální

sítě, či jiná média v kombinaci s diskuzí či školou. Věk respondenta tedy je jedním z hlavních faktorů ovlivňující primární zdroj informací jedince.

Za pomoci výsledků průzkumu tedy byly potvrzeny všechny stanovené hypotézy.

Hlavním cílem výzkumného šetření bylo analyzovat schopnost respondentů využít kritické myšlení při identifikaci dezinformací. Z analýzy výsledků výzkumného šetření vyplývá, že někteří respondenti dokážou využívat kritické myšlení při identifikaci dezinformací, zatímco jiní mají s tímto úkolem potíže. Zjištění, že pouze 36,8 % respondentů si myslí, že dokážou jednoznačně rozeznat dezinformaci, naznačuje, že mnozí mají nejistotu ohledně své schopnosti identifikovat dezinformace. Na druhou stranu, 89,5 % respondentů souhlasí s tím, že kritické myšlení je klíčovým faktorem při rozpoznávání dezinformací, což naznačuje, že mnozí uznávají důležitost kritického myšlení v této oblasti. Je tedy možné říci, že někteří respondenti dokážou využívat kritické myšlení při identifikaci dezinformací, zatímco jiní mohou mít s tímto procesem potíže.

Dílní cíl výzkumu byl zjistit vliv dezinformací na veřejné mínění. Dotazník se skládal z otázek zaměřených na vliv dezinformací na respondentovu důvěru v šířené informace a o jejich názoru na šíření povědomí o kritickém myšlení. Jelikož téměř tři čtvrtina respondentů uvedla, že jsou ovlivňováni šířenými dezinformacemi, je tímto výzkumem prokázáno, že dezinformace představují zásadní problém ovlivňující veřejné mínění jedinců z řad vysokoškolských studentů.

4.7 Diskuze

Ačkoliv je tento výzkum založen na propojení dvou velmi důležitých témat, u mých kolegů se mi podobné propojení těchto problematik najít nepodařilo. Existuje nespočet prací jejichž tématem jsou buď dezinformace nebo kritické myšlení, ale bohužel jsem nenašla práci soustředící se na obdobné propojení těchto problematik.

Právě kvůli propojení tematiky kritického myšlení a dezinformací považuji tuto práci i výzkum za přínosné. Díky výzkumu byla zmapována situace vlivu

dezinformací a do jisté míry i aktivita užívání kritického myšlení v prostředí vymezeného vzorku vysokoškolských studentů. Pro budoucí výzkum bych se zaměřila na výzkum aplikace výuky kritického myšlení do školního systému. Jelikož problematika výuky kritického myšlení na 1. i 2. stupni základních škol již byla obsáhle zmapována jinými pracemi, výzkum bych soustředila na implementaci této výuky do studijního plánu vysokých škol.

Při analýze výsledků dotazníku jsem narazila na jeho nedostatky. Kromě zmíněných nevýhod dotazníkového šetření se také nedostatečně soustředí na vlastní znalost respondentů v problematice kritického myšlení.

Výsledky tohoto výzkumu sice jasně říkají, že respondenti dokáží vymezit pojmy dezinformace i kritické myšlení. Je ale žádoucí se zamyslet nad tím, jak se k onomu správnému výsledku dopracovali. Problematika dezinformací je veřejně diskutovanou záležitostí, neboť se s nimi aktivně setkáváme právě skrze naše informační zdroje. Zároveň se tento pojem ozývá z různých zdrojů a sám bývá používán ve velmi různých a často i pochybných kontextech. Na druhou stranu s pojmem kritické myšlení se jedinec tak často a ani tak snadno neseťká. Ano, jedinec má představu o významu tohoto pojmu, ale kde ji bere? Označili respondenti správnou definici na základě právě kritického myšlení nebo pouhého selského rozumu? A pokud užívali proces kritického myšlení, byly si toho vědomi? Právě na tyto otázky výzkum neodpovídá. Ano, respondenti sice označili správnou odpověď a dokážou tedy tento pojem identifikovat a vymezit, ale z výsledků není zřejmé, zda jsou s touto problematikou skutečně seznámeni. Z této úvahy a předchozího výzkumu pro teoretickou část usuzuji, že v České republice není dostatečné vzdělání o kritickém myšlení.

Jak už bylo řečeno v teoretické části této práce, kritické myšlení není dostatečně popularizováno ani v rámci veřejných vzdělávacích projektů. Právě proto by návazný výzkum v oblasti implementace výuky kritického myšlení do vysokoškolského studijního plánu byl přínosem pro zvýšení znalostí v této oblasti pro rozsáhlou demografickou skupinu, která je schopná tohle vzdělání následně předávat dalším jedincům.

Závěr

Cílem této práce bylo analyzovat faktory ovlivňující úroveň kritického myšlení u jednotlivce a jejich dopad na schopnost rozpoznat dezinformace a manipulativní techniky. K naplnění toho cíle byly využity metody literární rešerše, analýzy a dotazníkového šetření.

Teoretická část práce měla za cíl seznámit čtenáře s pojmy kritické myšlení a dezinformace a následně stanovit, jak postupovat při práci s kritickým myšlením při vyhodnocování a analýze dezinformací. Tento cíl práce naplňuje ve třech kapitolách teoretické části. Práce seznamuje čtenáře s jednotlivými pilíři kritického myšlení a s faktory, které je žádoucí rozvíjet u jeho uživatele. Druhá kapitola se věnuje dezinformacím. Uvádí jejich druhy a rozvádí jak vývoj, tak prostředky propagandy. Následně se zabývá problematikou sociálních sítí a závislosti na sociálních sítích. V poslední kapitole teoretické části se čtenář seznamuje s faktory negativně působícími na recipienta informací. Následně jsou uvedeny možné postupy kritického myšlení při kontaktu s novou informací a její následné analýze. Úspěch těchto postupů je podpořen seznámením s tematikou argumentačních faulů a kognitivních zkreslení. Na konci teoretické části práce jsou uvedeny preventivní a vzdělávací projekty, které se zabývají jak osvětou v oblasti dezinformací, tak vedením kurzů rozvíjejících kritické myšlení.

V praktické části byl stanoven cíl výzkumu na základě předchozího obsahu teoretické části. Hlavním cílem výzkumného šetření bylo analyzovat schopnost respondentů využít kritické myšlení při identifikaci dezinformací. Cílem vedlejším bylo zjistit vliv dezinformací na veřejné mínění. Tyto cíle byly analýzou výsledků šetření naplněny. Dále byly navrženy tři hypotézy a po následné analýze výsledků dotazníkového šetření byly všechny byly potvrzeny. V následné diskuzi byla navržena návazná problematika pro pokračující výzkum.

Daným obsahem práce v co největší míře naplnila stanovené cíle týkající se vytyčené problematiky.

Kritické myšlení je stěžejním faktorem při vyhodnocování a analýze dezinformací. Je součástí komplexního procesu získání informace a její následné kategorizace mezi pravdivé či klamavé. Ačkoliv se jedná o důležitou dovednost, která dokáže ovlivnit nemálo faktorů našeho života, není jí ani zdaleka věnována dostatečná pozornost a prostor pro rozvoj. Tento rozvoj není v jedinci často podněcován autoritami ani z řad rodičů či školského systému. I to je jeden z důvodů, proč značné skupiny lidí nejsou schopny rozeznat šířené dezinformace a jejich dopad je o to škodlivější pro naši společnost.

Seznam použité literatury

Monografie

Gareth S. Jowett, Victoria O'Donnell, *Propaganda and Persuasion*, Thousands Oaks 2006, s. 2. ISBN 978-1-4129-7782-1.

GAZDA, Jan, Václav LIŠKA a Bořivoj MAREK. *Kritické myšlení: dovednost (nejen) pro 21. století*. Ilustroval Jiří NOVÁK. Praha: Nakladatelství P3K, 2019. ISBN 978-80-87343-88-3.

GÁLIK, Stanislav. *Psychologie přesvědčování*. Praha: Grada, 2012. *Psyché (Grada)*. s. 11 ISBN 978-80-247-4247-2.

GREGOR, Miloš a Petra MLEJNKOVÁ. *Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a manipulacích!!!*. Brno: CPRESS, 2018. ISBN 978-80-264-1805-4.

HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich. *Dějiny filosofie*. II. Přeložil Josef CIBULKA, přeložil Milan SOBOTKA, přeložil Julius TOMIN. Filozofická knihovna. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1965. s. 46, 144 ISBN (Váz.).

HONZÁK, Radkin a HONZÁK, František. *Čas psychopatů*. Praha: Galén, [2018]. ISBN 978-80-7492-384-5.

KOUKOLÍK, František; DRTILOVÁ, Jana a KOTEK, Lubomír. *Vzpouřa deprivantů: nestvůry, nástroje, obrana*. Nové, přeprac. vyd. Makropulos. Praha: Galén, c2006. s. 242 ISBN 80-7262-410-2.

KOUKOLÍK, František. *Sociálně úspěšní psychopati, aneb, Vzpouřa deprivantů 1996-2020*. Praha: Galén, [2020]. s. 146, 147 ISBN 978-80-7492-473-6.

MASLOW, Abraham Harold. *O psychologii bytí*. Přeložil Hana ANTONÍNOVÁ. Praha: Portál, 2014. s. 142 ISBN 978-80-262-0618-7

McPeck, J. E. *Critical thinking and education*. 1981, Oxford, Martin Robinson

NUTIL, Petr. *Média lži a příliš rychlý mozek: průvodce postpravdivým světem*. Praha: Grada, 2018. s. 116 ISBN 978-80-271-0716-2

POKORNÝ, Jan. *Úvod do integrace informačních zdrojů*. Praha, 2007. Verze 1. 0. Univerzita Karlova.

ROYAL Brandon. *Principy kritického myšlení. Jak logicky zhodnotit informace a zařadit je do souvislostí*. Praha: Ikar 2016, s. 105 ISBN 978-80-249-3051-0.

ŘEHKA, Karel. *Informační válka*, s. 64 ISBN 978-80-200-2770-2.

SLÁMA, Bohumil a Josef Lukl HROMÁDKA. *Vývoj kritického myšlení*. Brno: Atelier 89, 2017, 99 s. ISBN 978-80-270-2715-6.

SPITZER, Manfred. *Digitální demence: jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum*. Přeložil František RYČL. Brno: Host, 2014. ISBN 978-80-7294-872-7

ŠEDÝ, Jiří. *Kritické myšlení*. Praha: Galén, [2021]. ISBN 978-80-7492-543-6.

TÁBORSKÝ, Jiří. *V síti (dez)informací: proč věříme alternativním faktům*. Praha: Grada Publishing, 2020. ISBN 978-80-271-2014-7.

Časopisecké články

BEDNÁŘOVÁ, Hana. *Závislost na sociálních sítích*. *Zdravě* [online]. 2017 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://www.zdrave.cz/dusevni-zdravi-a-psychologie/zavislost-na-socialnich-siti/>

Co je to vlastně ten hoax, dezinformace, misinformace nebo třeba fake news? Čím se tyto termíny liší a co mají společného. *Reflex* [online]. 2022, 1 [cit. 2023-11-12]. ISSN 2571-1679. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/clanky-komentare/2864-co-je-to-vlastne-ten-hoax-dezinformace-misinformace-nebo-treba-fake-news-cim-se-tyto-terminy-lisi-a-co-maji-spolecneho>

Zákonná úprava a interní akty řízení

SIAR č. 10/2016 – „Pokyn rektora Policejní akademie České republiky v Praze ze dne 14. října 2016, kterým se upravuje formální úprava vysokoškolských

kvalifikačních prací zpracovávaných na Policejní akademii České republiky v Praze.“

Elektronické zdroje

BAUEROVÁ, Lucie. *Implicitní teorie moudrosti napříč rozdílnými obory* [online]. Praha, 2022 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/175818/130341586.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Bakalářská práce. Univerzita Karlova.

Bezpečně v kyber. *Národní úřad pro kybernetickou a informační bezpečnost* [online]. 2021 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://osveta.nukib.cz/course/view.php?id=84>

BURÝŠEK, Jiří. *Bez faulu* [online]. 2019 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://bezfaulu.net/>

CENTRUM PREVENCE RIZIKOVÉ VIRTUÁLNÍ KOMUNIKACE. Informace o projektu. *E-Bezpečí* [online]. 2011–2022 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/o-projektu/oprojektu>

Co je to Sociální síť? *IT slovník* [online]. 2008–2023 [cit. 2023-11-12]. Dostupné z: <https://it-slovník.cz/pojem/socialni-sit>

Definice dezinformací a propagandy. *Ministerstvo vnitra* [online]. 2023 [cit. 2023-11-12]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/chh/clanek/definice-dezinformaci-a-propagandy.aspx>

Co je to Sociální síť? *IT slovník* [online]. 2008–2023 [cit. 2023-11-12]. Dostupné z: <https://it-slovník.cz/pojem/socialni-sit>

Definice. *Sociologická encyklopedie* [online]. 2017 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Definice>

Definice dezinformací a propagandy. *Ministerstvo vnitra* [online]. 2023 [cit. 2023-11-12]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/chh/clanek/definice-dezinformaci-a-propagandy.aspx>

Dezinformace. *Sociologická encyklopedie* [online]. 2017 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Definice>

JIRÁSEK, Jiří. *Dezinformace a jejich vliv na veřejnou volbu* [online]. Brno, 2020 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/p98o0/Diplomova_prace_Jirasek.pdf. Diplomová práce. Masarykova univerzita.

JURKOVIČ, Markéta. *Metody přesvědčování, praktické využití* [online]. Praha, 2016 [cit. 2024-03-11]. https://is.ambis.cz/th/hr8bl/JURKOVIC_Metody_presvedcovani__prakticke_vyuziti.pdf. Bakalářská práce. Bankovní institut vysoká škola Praha.

KOPECKÝ, Kamil. Deep fake – stručný úvod do problematiky. *E-Bezpečí* [online]. 2019 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/70-projekt-fake-news/1417-deep-fake-strucny-uvod-do-problematiky>

MCCANDLESS, David. Argumentační fauly. *Občanské vzdělávání* [online]. 2012 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://www.obcanskevzdelavani.cz/work/ke-stazeni/argumentacni-fauly-A4-CB.pdf>

O nás. Demagog [online]. 2020 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://demagog.cz/stranka/o-nas>

O nás. *Národní úřad pro kybernetickou a informační bezpečnost* [online]. 2017 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://nukib.gov.cz/cs/o-nukib/>

O programu. *Kritické myšlení* [online]. [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://kritickemysleni.cz/o-programu/>

POLÁCH, Miroslav. *Kritické myšlení* [online]. Praha, 2016 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: file:///C:/Users/dobra/Downloads/zaverecna_prace.pdf. Diplomová práce. Vysoká škola ekonomická.

Simplicity. Stanford Encyclopedia of Philosophy [online]. 2004 [cit. 2016-08-15]. Dostupné z: <http://plato.stanford.edu/entries/simplicity/>

STÁTNÍ ZDRAVOTNÍ ÚSTAV. Nelátkové závislosti. *Národní zdravotnický informační portál* [online]. 2024 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://www.nzip.cz/clanek/321-nelatkove-zavislosti-zakladni-informace>

STÁTNÍ ZDRAVOTNÍ ÚSTAV. Dopamin. *Národní zdravotnický informační portál* [online]. 2024 [cit. 2024-03-12]. Dostupné z: <https://www.nzip.cz/rejstrikovy-pojem/483>

ŠAJTAR, Jaroslav. Před 500 lety přibil Martin Luther na dveře kostela ve Wittembergu 95 tezí. *Reflex* [online]. 2017 [cit. 2023-11-12]. Dostupné z: <https://www.reflex.cz/clanek/historie/82853/pred-500-lety-pribil-martin-luther-na-dvere-kostela-ve-wittembergu-95-tezi.html>

ŠALENOVÁ, Eva. *Intelligence* [online]. Brno, 2007 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/z4p5u/DIPLOMOVA_PRACESalenova75600.pdf. Diplomová práce. Masarykova univerzita.

ŠTECHER, Martin. *Informační gramotnost uživatelů sociálních médií*. Opava, 2021. Diplomová práce. Slezská univerzita.

Test závislosti na sociálních sítích. *Škola psychologie* [online]. 2021 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: https://skolapsychologie.cz/test-zavislosti-na-socialnich-sitich-3/?entry_id=22686

VOSTRÁ, Klára. *Persvazivní prostředky v současných dětských časopisech* [online]. Brno, 2017 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/jn7aw/DP.pdf>. Diplomová práce. Masarykova univerzita.

Vymezení nadání, charakteristiky nadaných a dvojí výjimečnost. *Národní ústav pro vzdělávání* [online]. 2011–2022 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <http://archiv-nuv.npi.cz/t/nadani/vymezeni-nadani-a-charakteristiky-nadanych.html>

Vzdělání a vzdělávání. *Český statistický úřad* [online]. 2018 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/91397717/33022719a2.pdf/24f730f5-917b-4c11-8aaa-cf8d5a79c8c6?version=1.1>

ZIELINA, Martin. Psychologie. *Univerzita Karlova, 2. lékařská fakulta* [online]. 2018 [cit. 2024-03-11]. Dostupné z: https://www.lf2.cuni.cz/files/page/files/2018/3.hodina_fyziopsychologie.pdf

Akademický článek

ADAMETZ, Jakub, Anna UREŠOVÁ a Sabina VODÁKOVÁ. *Škála závislosti na Instagramu* [online]. Křížkovského 512/10, Olomouc, 779 00, 2019 [cit. 2023-11-12]. https://dostal.vyzkum-psychologie.cz/pmlab/zpravy/zprava0150_2.pdf. Zpráva. Univerzita Palackého, Filozofická fakulta.

Seznam obrázků

Obrázek 1 – Pohlaví

Obrázek 2 - Věk

Obrázek 3 - Vzdělání

Obrázek 4 – Co je podle Vás definice dezinformace?

Obrázek 5 – Co je podle Vás definice kritického myšlení?

Obrázek 6 – Myslíte si, že dokážete jednoznačně rozeznat pravdivou informaci od dezinformace?

Obrázek 7 – Ověřujete si získané informace?

Obrázek 8 – Považujete kritické myšlení za klíčový faktor při rozpoznávání dezinformace?

Obrázek 9–Z jakých zdrojů primárně čerpáte informace?

Obrázek 10 – Věříte informacím šířeným na sociálních sítích?

Obrázek 11 – Je podle Vás v České republice dostatečná osvěta o rozvoji a využití kritického myšlení?

Obrázek 12 – Má šíření dezinformací vliv na Vaši úroveň důvěry v informace šířené veřejnými institucemi?

Obrázek 13 – Měla by se podle Vás zařadit nauka o kritickém myšlení do osnov vzdělávacího systému?

Seznam příloh

Příloha I. – Vliv dezinformací na veřejné mínění a možné využití kritického myšlení

Příloha I. – Vliv dezinformací na veřejné mínění a možné využití kritického myšlení

Vliv dezinformací na veřejné mínění a možné využití kritického myšlení při jejich identifikaci

Dobrý den,

věnujte prosím několik minut svého času vyplnění následujícího dotazníku, jehož data budou sloužit k diplomové práci.

SPUSTIT DOTAZNÍK TEĎ

1. Pohlaví?*

Vyberte jednu odpověď

Muž

Žena

Jiná

2. Věk*

Vyberte jednu odpověď

25 a méně

26-35

36 a více

3. Vzdělání*

Na jaké vysoké škole studujete/jste dokončil(a) studium?

Policejní akademie České republiky

Univerzita Palackého

Jiná

4. Co je podle vás definice dezinformace?*

Vyberte jednu odpověď

Přesné a ověřitelné informace pocházející z transparentních a důvěryhodných zdrojů

Úmyslně lživé a klamavé informace, které se snaží cíleně ovlivnit náš vlastní úsudek

Informace šířené s cílem vzdělávat veřejnost poskytující objektivní pohled na dané téma

5. Co je podle Vás definice kritického myšlení?*

Vyberte jednu odpověď

Schopnost memorování a porozumnění složitým myšlenkám a obtížným textům

Schopnost důvěřovat vlastnímu prvnímu dojmu a zavedeným tradičním přesvědčením

Schopnost vytvořit si vlastní názor, založený na odůvodněném přesvědčení a schopnost jeho zdůvodnění a argumentace

6. Myslíte si, že dokážete jednoznačně rozeznat pravdivou informaci od dezinformace?*

Vyberte jednu odpověď

Ano

Ne

Jiná

7. Ověřujete si získané informace?*

Vyberte jednu odpověď

Ano, vždy

Ano, někdy

Ne, nikdy

8. Považujete kritické myšlení za klíčový faktor, při rozpoznávání dezinformace?*

Vyberte jednu odpověď

Ano

Ne

Nevím

9. Z jakých zdrojů primárně čerpáte informace?*

(škola, internet, média, diskuze s kolegy atd.)

Napište jedno nebo více slov...

500

10. Věříte informacím šířeným na sociálních sítích?*

Vyberte jednu odpověď

Ano

Ne

Jiná

11. Je podle Vás v České republice dostatečná "osvěta" o rozvoji a využití kritického myšlení?*

Vyberte jednu odpověď

Ano

Ne

Nevím

12. Má šíření dezinformací vliv na Vaši úroveň důvěry v informace šířené veřejnými institucemi?*

Vyberte jednu odpověď

Ano

Ne

Nevím

13. Měla by se podle Vás zařadit nauka o kritickém myšlení do osnov vzdělávacího systému?*

Vyberte jednu odpověď

Ano

Ne

Nevím